

CZAPSCY

CZAPSCY

Czapscy herbu Leliwa, o pierwotnym nazwisku Czaplscy, wywodzili się z Pomorza, gdzie król Zygmunt I w latach 20. XVI w. nadał im wieś Czaple. Zdolni i zapobiegliwi pomnażali swój majątek i uzyskiwali liczne godności państwowe. Od połowy XVII w. z dużym powodzeniem rozwijali kariery

wojskowe i urzędnicze. Na przełomie XVIII i XIX w. linia będkowska Czapskich dzięki wianu Weroniki Radziwiłówny poślubionej Franciszkowi Stanisławowi Kostce Czapskiemu otrzymała znaczne dobra w okolicy Mińska: Wiazyń i Stańków.

The Czapskis, Leliwa coat of arms, original surname Czapl-ski. They hailed from Pomerania, where in the 1520s King Sigismund I gave them the village of Czaple. Skilled and savvy, they multiplied their wealth and acquired numerous state honors. From the mid-seventeenth century, they successfully developed careers in the military and as officials. At the turn of the eighteenth and nineteenth centuries, owing to the dowry of Weronika Radziwił who married Franciszek Stanisław Kostka Czapski, the Będków line of the Czapski family received considerable property in the Minsk region: Wiazyń and Stańków.

La famille Czapski, des armes Leliwa, son nom initial était Czapl-ski. La famille Czapski est originaire de Poméranie, où le roi Sigismond Ier lui transmet le village de Czaple vers 1520. Doués et prévoyants, les membres de la famille firent prospérer leurs biens et obtinrent de nombreuses dignités étatiques. Depuis la moitié du XVIIe s., ils remplirent des carrières dans l'armée et la fonction publique avec beaucoup de succès. Au tournant des XVIII et XIX s., la famille Czapski de Będków, grâce au douaire de Weronika (née Radziwiłł), mariée à Stanisław Kostka Czapski, reçut de nombreux biens aux environs de Mińsk: Wiazyń i Stańków.

MECENAT KULTURALNY, KOLEKCJONERSTWO, FUNDACJE

CULTURAL PATRONAGE: COLLECTIONS, FOUNDATIONS
MÉCÉNAT CULTUREL: COLLECTIONS, FONDATIONS

Emeryk Hutten-Czapski (1828–1896) — hrabia, kolekcjoner, znawca numizmatów. Urzędnik państwowej służby rosyjskiej, geolog, poliglota.

Potomek linii rodu Czapskich osiadłych na Wołyniu i Białorusi. Kontynuując tradycję rodzinną (jego ojciec, Karol Józef, był szambelanem króla Stanisława Augusta Poniatowskiego), pełnił prestiżowe funkcje w administracji państwowej, był m.in. szambelanem dworu, gubernatorem Nowogrodu Wielkiego, wicegubernatorem, okresowo gubernatorem Petersburga, Zarządcą Departamentu Leśnego Cesarstwa Rosyjskiego. W 1854 r. przejął zbiory Michała Tyszkiewicza, czym zapoczątkował własną kolekcję — stworzył jeden z najbogatszych i unikatowych zbiorów polskich i rosyjskich monet, banknotów, medali, orderów. Gromadził również książki (ponad 8 tys. woluminów), mapy, starodruki, grafiki, ryciny i autografy, a także przedmioty sztuki użytkowej.

◀ Emeryk Hutten-Czapski, światowej sławy numizmatyk. Miedzioryt wykonany przez Victora Bobrova w 1876 r. [Z archiwum Janusza Przewłockiego]

◀ Emeryk Hutten-Czapski, a world-famous numismatist. A copperplate made by Victor Bobrov, 1876.

◀ Emeryk Hutten-Czapski, numismate de renommée mondiale. Chalcographie exécutée par Victor Bobrov 1876.

Emeryk Hutten-Czapski (1828–1896) — count, collector, expert numismatist. Official of the Russian state service, geologist, polyglot.

A descendant of the Czapski family line settled in Volhynia and Belarus. Continuing the family tradition (his father, Karol Józef, was the chamberlain of King Stanisław August Poniatowski), he held prestigious offices in the state administration. He was, for example, a court chamberlain, governor of Novgorod the Great, vice-governor, periodically the governor of St. Petersburg, and the Administrator of the Department of Forestry of the Russian Empire). Starting from the acquisition of Michał Tyszkiewicz's collection in 1854, he created one of the most extensive and unique collections of Polish and Russian coins, banknotes, medals, and distinctions. He collected books (over 8,000 volumes), maps, old prints, drawings, engravings, and autographs, as well as art works.

Le comte Emeryk Hutten-Czapski (1828–1896) — collectionneur, expert en numismatique, employé des services de l'État russe, géologue, polyglotte.

Descendant de la famille Czapski fixée en Volhynie et en Biélorussie, il continua la tradition familiale en occupant des fonctions prestigieuses dans l'administration publique (son père, Karol Józef était chambellan du roi Stanisław August Poniatowski). Il fut entre autres chambellan de la cour, gouverneur de Novgorod, vice-gouverneur, périodiquement gouverneur de Saint Pétersbourg, administrateur du département forestier de l'Empereur de Russie. Après avoir repris la collection de Michał Tyszkiewicz en 1854, il créa l'une des collections les plus riches et uniques de monnaies, billets, médailles et décorations polonaises et russes. Il rassembla également des livres (plus de 8000 volumes), des cartes, des livres anciens, des gravures et des autographes ainsi que des objets de l'art appliqué.

Emeryk Hutten-Czapski samodzielnie opracowywał swoje zbiory, tworząc katalogi, m.in. polskich numizmatów, co dało mu możliwość wydania pięciu tomów „Catalogue de la Collection des Medailles et Monnaies Polonaises” — pierwszego w Polsce naukowego opracowania kolekcji rycin. Ostatni tom ukazał się w 1916 r., a więc już po śmierci Emeryka Hutten-Czapskiego.

Podczas prac inwentaryzacyjnych zbiorów numizmatycznych w Ermitażu Emeryk Hutten-Czapski stworzył rękopis monet polskich. W tym czasie kupił również cenne dublety z kolekcji rosyjskiego muzeum.

- ▶ Stańków — Biblioteka Hutten-Czapskich, zwana Skarbczykiem. Akwarela Napoleona Ordy z 1876 r.
- ▶ Stańków property. The Czapski Library, called a “strongroom”, a watercolour by Napoleon Orda, 1876.
- ▶ Stańków — Bibliothèque Hutten-Czapski, surnommée le Bijou, aquarelle de Napoleon Orda, 1876.

Emeryk Hutten-Czapski created catalogues of his collections himself, including the catalogue of Polish numismatics, which resulted in the publication of five volumes: *Catalogue de la Collection des Medailles et Monnaies Polonaises*. The last one was released after his death in 1916. He established the basis for the first in Poland scholarly study of the collection of engravings.

During the inventory of the numismatic collections in the Hermitage, he created a manuscript of Polish coins. He also bought valuable doublets from the collection of the Russian museum.

Emeryk Hutten-Czapski élabor a lui-même des catalogues, parmi lesquels un catalogue de numismatique polonaise : *Catalogue de la collection des médailles et monnaies polonaises*, dont 5 tomes furent édités. Le dernier, parut après sa mort en 1916. Il est à l'origine du premier ouvrage élaboré de manière scientifique consacré aux collections de gravures.

Pendant l'inventaire de la collection de numismatique au musée de l'Ermitage, il créa un manuscrit des monnaies polonaises. En même temps, il achetait aussi de précieux doublets de la collection du musée russe.

► Bernardo Belotto, zwany Canalettem (1721–1780), wg własnego obrazu „Warszawa. Widok na Krakowskie Przedmieście od strony Bramy Krakowskiej”, 1771 r.; akwaforta, papier. Zabytek z kolekcji Emeryka Hutten-Czapskiego zachowany w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie.

► Bernardo Belotto, known as Canaletto (1721–1780),
Warsaw. Krakowskie Przedmieście Street. as seen from the Cracow Gate, 1771.

► Bernardo Belotto, surnommé Canaletto (1721–1780),
Varsovie. Vue sur la rue « Krakowskie Przedmieście » depuis la Porte de Cracovie, 1771.

W 1894 r. hrabia Emeryk Hutten-Czapski przeniósł się z majątku w Stańkowie na Białorusi do Krakowa. Przywiózł tu również swe kolekcje. Decyzja o przeprowadzce była konsekwencją zmiany spojrzenia Emeryka Hutten-Czapskiego na Rosję; wpływ na podjęcie takich kroków miała również sytuacja w zaborze rosyjskim, o czym wyrażał się hrabia: „[...] Stosunki w Rosji za Aleksandra III były nie do wytrzymania dla Polaka”. W Krakowie rozpoczął realizację planu otwarcia prywatnego muzeum w celu podzielenia się polskim dziedzictwem i publicznego udostępnienia zbiorów. Zakupił do tego celu pałacyk przy ul. Wolskiej 12. Z powodu niespodziewanej śmierci w 1896 r. projekt ten dokończyła jego żona Elżbieta w 1901 r. Dwa lata później rodzina Czapskich przekazała Muzeum hr. Emeryka Hutten-Czapskiego gminie Kraków. Wcielono je następnie do Muzeum Narodowego w Krakowie.

- ◀ Medal ze złota wybity z okazji jubileuszu 25-lecia pracy naukowej Emeryka Hutten-Czapskiego, 1896 r., K. Bartoszewicz.
- ◀ A jubilee gold medal minted to mark the 25th anniversary of Emeryk Hutten-Czapski's scientific work, 1896, K. Bartoszewicz.
- ◀ Médaille frappée à l'occasion du 25e anniversaire des travaux scientifiques d'Emeryk Hutten-Czapski, 1896,, K. Bartoszewicz.

In 1894, count Emeric Hutten-Czapski, together with his collections, moved from the Stańków estate in Belarus to Kraków. This was a consequence of the change in his attitude towards Russia and the situation in the Russian partition. As the count put it, "[...] The conditions in Russia of Alexander III were unbearable for a Pole." In Kraków, he launched a plan to open a private museum to share the Polish heritage and make his collections available to the public. He purchased for this purpose the palace at Wolska 12 Street. After his unexpected death in 1896, the project was completed by his wife Elżbieta in 1901. Two years later, the Czapski family donated the Museum of count Emeryk Hutten-Czapski to the Municipality of Kraków. It was then incorporated into the National Museum in Kraków.

En 1894, le comte Emeryk Hutten-Czapski déménagea avec les collections de son domaine de Stańkowo en Biélorussie, jusqu'à Cracovie. Cette décision fut provoquée par son changement d'attitude envers la Russie ainsi que par la situation sous l'occupation russe : « [...] Sous Alexandre III, l'atmosphère en Russie était insupportable pour les Polonais. » À Cracovie, il entama le projet d'ouverture d'un musée privé visant à faire partager le patrimoine polonais et à rendre l'accès public aux collections. Dans ce but, il acheta un petit palais situé 12 rue Wolska. En raison de sa disparition inattendue en 1896, le projet fut réalisé par sa femme Elżbieta en 1901. Deux années plus tard, la famille Czapski transmit le Musée du comte Emeryk Hutten-Czapski à la commune de la ville de Cracovie. Il fut ensuite intégré au Musée national de Cracovie.

► M. Gumowski, Muzeum Czapskich w Krakowie, „Ziemia” 1912, nr 18.

► M. Gumowski, The Czapski Museum in Cracow, Ziemia 18 (1912).

► M. Gumowski, Musée Czapski à Cracovie, « Ziemia » 1912, nr 18.

OWEN GRABER WILSON, SHAPSHIN W KRAKOWIE.

go zbioru to dukat Łokietka, pierwsza polska moneta złota, za którą nie wahał się ogromnej sumy zapłacić. Zbiór ten własnoręcznie katalogował i opisywał, a w końcu wydał w 4-ach dotychczas, ilustrowanych rysunkami Arty, Elzbiety hr. Czapkiej. Dpielo to stanowi dzisiaj podstawę naszej numizmatyki i niezbędne jest dla wszelkich badaczy i amatorów. Drugi dział, ryciny, kompletował bardzo uciążliwie i specjalnie, zbierał mianowicie same miedzioloty i staloty, i to same tylko portrety polskie, tak królów jak znakomitych osób z różnych czasów.

Katalog tych rycin przez właściciela za życia sumiennie i ogromnie starannie spisany, wydany został już po jego śmierci załadem wdowy, a w opracowaniu dr. F. Kopy. Tenże zajął się również wydaniem części katalogu biblioteki, mianowicie katalogu ksiąg z epoki Jagiellońskiej, którą to epokę hr. Czapki z zamiatowaniem zbierał i kompletował. Katalog ten, ozdobiony starymi drzeworytami, jedyny w swoim rodzaju, wyszedł w roku jubileuszowym Uniwersytetu Jagiellońskiego i jest prawdziwą cichą zarówna dla wydawcy jak i dla zbioru, który takimi okazami poszczycić się może.

Katalogi te zapoznały publiczność ze zbio-

ran, oddane zaś tymczasem na użytek publiczny dokonane zostało w formie darowizny zbiorów przez rodzinę gminie m. Krakowa w 1905 r., przy czym świeżo wybudowane muzeum wraz ze zbiorami milionowej wartości ofiarowała rodzina bez zastrzeżeń, a tylko pałacyk, przylegający do muzeum, miała gmina kupić za 170000 koron. Mimo niepomyślnego stanu funduszy Rada miasta nie wahała się ponieść tak znacznego wydatku, pałacyk ten zakupiła, a w lipcu 1904 r. oddała całe muzeum pod zarządek dyrektora Muzeum Narodowego.

Od tej chwili poczynił się nowy okres w życiu muzeum. Dotychczas ciche, zamknięte w szafach, znane tylko wybranym, wychodzą teraz zbiory na wierzch do szaf i gablot, zapelniając cały pałacyk i drgając swą świetnością przed oczyma tłumnie ciągnącej się publiczności. Przedewszystkiem wzrastają w krótkim czasie zbiory. Z muzeum Czapskich stworzono bowiem, po połączeniu ze zbiorami Muzeum Narodowego, trzy gabinety, a mianowicie: gabinet monet i medali, gabinet rycin i bibliotekę, i tu skoncentrowano wszystko, co Muzeum Narodowe dotychczas w tych działach posiadało. Pierwszy dar Czapkiego stanowi zawsze jeszcze najcenniejszą podstawę gabinetu, jednakoż rany jego rozszerzyły się ogromnie. Najbardziej jeszcze zbiory Czapkiego zaznaczyły się i wybiły w gabinetce numizmatycznej. Jest to obecnie bezwzględnie najwspanialszy gabinet tego rodzaju w Polsce, wynoszący już blisko 50000 sztuk monet i medali. Monety polskie dostały znacznego zwiększenia przez dary takie, jak zbiór monet średniowiecznych W. Witkowskiego i kolekcję medali Uniańskiego i Szeleńskiego, a ostatnio kolekcję hr. Starzeńskiego z Kolonii. Przedewszystkiem jednak stworzył zarząd zbiory monet i medali obcych, czego dotąd zupełnie brakowało, a do czego znakomitą podstawę dał zakupiony od prof. Piekosińskiego zbiór monet greckich i rzymskich. Uzupełniono również starożytność porzuceniową oraz medalików religijnych. Przy gabinecie numizmatycznym utworzono nowy oddział wykopaliśk monet, pragnąc pokazać publiczności skarby z urnami tak, jak w nich je znaleźli. Również urządzono nowy dział strąglizny, poświęcając w nim mianowicie zbiór pieczęci i odlewów pieczęci królewskich, biskupich, miejskich i t. d. Podstawę do tego dał z jednej strony nabyt od prof. Piekosińskiego zbiór odlewów pieczęci polskich z XIII wieku, a z drugiej ogromnej wartości dar p. W. Witkowskiego, złożony z dokumentów królewskich, miejskich, szlacheckich i mieszczan-
skich, 284

w celach strąglizny specjalnie wybranych.

Drugi gabinet, którym nie tylko Muzeum Czapskich ale cały Kraków poszczycić się może, to gabinet rycin. Miedzioryty hr. Czapkiego w liczbie 2,000 sztuk stanowią w nim już bardzo drobną część, gdyż gabinet ten, jeszcze przedtem i silniej niż numizmatyczny, wzrósł i rozbrzmiał w krótkim czasie niesłychanie. Złożyły się na to ogromne i wartościowe kolekcje W. Bartymowskiego, Michałowskiego i Lasockiego, oraz wiele innych mniejszych, które łącznie razem dały gabinet liczący sztuk obecnie blisko 80,000. Niemniej jest było zainicjować się w ciastym kole miedziorytów i portretów. Zarząd podzielił cały materiał na kilka działów, jak portrety, widoki, reprodukcje artystyczne, exlibrisy, wojaki, mapy etc., jak bez względu, czy to jest miedzioryt czy stalowy, litograficzny czy drzeworyt, heliografia czy cyklotyp. Nad utworzeniem tego ogromnego zbioru pracuje się już od lat paru, składa w tekst, składa na kartony, kataloguje etc. Kilkakrotnie już urządzane i zmieszane wystawy dały publiczności poznać czy to wyborne portrety polskie z XVI i XVII w., czy to rozwój sztuki graficznej w nas, czy też najnowsze akwaforty polskie Pankiewicz, Jasieńskiego, Wyczółkowskiego i innych. Warto przypomnieć, że Muzeum Czapskich było pierwsze, które urządzeniem tych wystaw rozbudziło zainteresowanie do sztuki graficznej w naszym mieście i kraju.

Najmniej jeszcze dała się poznać biblioteka. Oprócz katalogu druków epoki Jagiellońskiej wspomnianego wyżej, raz tylko miał Zarząd sposobność pokazać skarby biblioteczne, a to na wystawie retrospektywnej drukarskiej, urządzonej w 1906 r. Mimo tego, rozszerzyła się jeszcze biblioteka ogromnie przez dary W. Lasockiego, A. Wolańskiego, J. Wdowiszewskiego i innych, którzy całe swe biblioteki dla muzeum ofiarowali. Niestety, brak lokalu oraz pomieszczenie tymczasowe w pałacyku innych zbiorów na Wawel przeznaczonych, nie pozwoliło dotychczas zająć bibliotecę należącego jej miejsca.

Sala pałacyku zmieniła w przeciągu tych lat sześciu wielokrotnie swój wygląd zewnętrzny i swe przeznaczenie. Ograniczywszy właściwie zbiory Czapskich do paru sal muzealnych, urządził zarząd w pozostałych salach początkowo różne wystawy retrospektywne, jak metalowa, cerowa, porcelana, drukarska, a to w latach 1905 i 1906. Później, wskutek coraz większego braku miejsca w Muzeum Narodowym, zaczęto w Muzeum Czapskich umieszczać

ELIETA SCHEGOWA W WYDZIALE Czapkiej.

tymczasowo całe kolekcje. W ten sposób znalazła tu pomieszczenie galeria obrazów obcych mistrzów, francuskich, włoskich, holenderskich; później rozwieszono tutaj obrazy najnowszej szkoły polskiej, depozyt p. F. Jasieńskiego. Musiało się wreszcie znaleźć miejsce na zbiory Poleskich, oraz kolekcje mebli i obrazów St. hr. Rusieckiego. Po nadejściu wreszcie zbiorów Goldsteina z Paryża, złożonych w przeważnej części z ogromnej ilości drobnych przedmiotów przemysłu artystycznego oraz przedmiotów wschodnich, musiano znowu zwinąć galerię obrazów oraz przekształcić odpowiednio wszystkie prawie sale muzealne.

Obecnie pręto muzeum nie przedstawia się jednolicie. Jest to raczej, podobnie jak Muzeum Narodowe, zbiór przedmiotów, zgromadzonych tymczasowo i czekających tylko na przeniesienie ich na właściwe miejsce, t. j. na Wawel. Wówczas ustąpią z zaciężnego muzeum przy Wolskiej ulicy takie zbiory jak Goldsteina, Rusieckiego, Łosickich, Poleskich etc., a zostaną jedynie te działy, do których zbiorów pierwotnie hr. Czapkiego zawsze tworzył podstawę, t. j. gabinet numizmatyczny, gabinet rycin i biblioteka.

Pozostanie jednak jeszcze coś, co stanowi ogromną ozdobę muzeum i niezapomniany jego urok, a to jest ogród. Otacza on z trzech stron budynek, a bujna jego roślinność smaja kwiatami balkon palacu, wykwita gra kolorów co wiosną i otacza ramionami gęstych drzew i krzewów cały budynek. Zarząd dokłada rok rocznie starań, aby ogród w jak najpełniejszym stanie utrzymać i aby dekoracja kwiatowa budynku stała na artystycznym poziomie. Stwarza się w ten sposób z ogrodu szeroki zaskak, daleki od gwaru miejskiego, a pełen nastroju, tętniącej łąki z ogrodu utworzonego z roz. lapidarium, silnie, rozmieszczono wśród dzieł fragmenty architektoniczne kościołów i kamień, które bardzo ciekawie nieraz szczegóły ukrywają. I tak więc uidać tutaj bramę i odrzuca jedną kamienicę z XVI w., piasek z kościoła P. Maryi, pochodzący z XIV w., gdzieś tam umieszczono ogromne ławki kamienne z kościoła św. Piotra lub brzozy zetałane i kręty z XVIII w. Tu uidać fragment herbu w sznurze, tam kowalek lub nadproże z wyłusną datą, albo też figurę kamienną bez róg i rąk jakiegoś świętego.

Takie są skarby w Muzeum Czapskich. Strzegą ich przy wejściu dwie wyszukane topole oraz na wysokim filarze siedząca kamienna chimera, dzieło dr. Karsela, a dar Tow. Upiększenia m. Krakowa za dekorację kwiatową w 1900 r. A skarby to rzeczywiście nie małe, jeżeli się zważy, że w całej Polsce niema

aż takich ani bogatszych w tym zakresie. Niema w kraju zbiorów obrazów, czy mebli, zbroi, lub innych przedmiotów, któreby osiągnęły ten stopień kompletności, co gabinet muzei i rycin w Muzeum Czapskich. Nic też dziwnego, że muzeum to stale się coraz bardziej publiczności potrzebną dostarcza mianowicie ilustracji, jakie w ostatnich czasach się ukazały, oraz podaje materiał, który gdzieś indziej trudno znaleźć¹⁾.

Dr. Maryan Gumowski.

¹⁾ Kustoszem Muzeum Czapskich jest od szeregu lat szlachcizna powiatowego dr. Maryan Gumowski, który po studiach uniwersyteckich w Krakowie i Monachium poświęcił się pracy w muzeum, wybierając sobie jako działy specjalne numizmatykę i inne nauki historyczne. W tych też działach pracuje nastawo, dostarczając artykułów przeważnie do „Wiadomości Numizmatyczno-archeologicznych”, których od lat trzech jest sam redaktorem, oraz do polubownej Akademii Umiejętności i innych. Od kilku lat jest członkiem komisji Akademii do badań historycznych, oraz należy do współpracowników ogromnego leksikonu artystycznego, który w Lipsku wychodzi. Do najważniejszych jego prac naukowych, które również uobito się w druku ukazały, należą: „Dziękuję pierwszej dobie piastowskiej — Wykopiska polskie z X i XI wieku — O grzywnie i monete piastowskiej — Medale Jagiellońskie — Portrety Książąt — oraz Pieniążki królów polskich drukowane obecnie we „Wiadomościach”.

Przyczynek do ornitologii Zamoyszczyzny.

Delegowany przez P. T. Kr. do Ordynacji Zamoyskiej, przebywałem tam od dnia 4 lipca do dnia 24 sierpnia 1911 roku. Swoje poszukiwania ornitologiczne robiłem głównie w leśnictwie Terespolińskim i początki w Szczepanówce. Z powodu względnie krótkiego pobytu, nie mogę podać charakterystyki ornitologicznej tej części kraju, ani też wyciągnąć ogólniejszych jakich wniosków, które mogą być zdobyte dopiero po kilkakrotnym tam pobycie w rozmaitych porach roku.

Szczególne sprawozdanie z tej wycieczki będzie umieszczone gdzieś indziej; tu chciałbym tylko podać kilka wiadomości o tych ptakach, które nie były jeszcze snotowane w tej części kraju, a więc stanowią osobliwość naszej przyrody. Są to: *Serinus hortulanus* (Koch) i *Ruticilla tithys* (Lath.).

Kulczyk (*Serinus hortulanus*) należy wogóle do świątecznych nabytków fauny Król. Polskiego, gdzie pojawił się dopiero w drugiej połowie XIX wieku. Całkowity obraz jego stopniowego

- ▶ Muzeum im. Emeryka Hutten-Czapskiego obecnie.
[Z archiwum Janusza Przewłockiego]
- ▶ The Emeryk Hutten-Czapski Museum today.
- ▶ Musée Emeryk Hutten-Czapski (état actuel).

„Dlaczego dziadek potrzebował tyle pieniędzy? Chyba tylko dla dalszych nabytków numizmatycznych, bo ani się bawił ani w karty nie grał. Przegrał w młodości znacznie większą sumę, przyrzekł żonie, że odtąd kart nie ruszy i słowa dotrzymał (to wiemy od babci), do Monte Carlo nie jeździł”. [M. Czapska, Europa w rodzinie, 1970]

„Dziadkowie Czapscy dużo podróżowali. Dziadek, zapalony kolekcjoner, dobrze znał Rosję, zaglądał też regularnie do różnych miast Europy Zachodniej, zwłaszcza niemieckich, nawiązując stosunki z antykwariuszami, bukinistami i prywatnymi kolekcjonerami. Babka nie zawsze mu towarzyszyła, spędzając co roku kilka miesięcy z matką na południu, lub w niemieckich badach”. [M. Czapska, Europa w rodzinie, 1970]

„Dziadek szukał monet polskich i sztychów, babcia przesiedywała w muzeach. Wszystko zachwycało oboje turystów, od dróg starannie utrzymanych, kwietników parkowych, wygodnych hoteli, aż do obyczajów pracowitego ludu, czystości miasta, uczciwości sprzedawców, umuzykalnienia powszechnego. Wszystko zdawało się im godne naśladowania!” [M. Czapska, Europa w rodzinie, 1970]

◀ Elżbieta i Emeryk Hutten-Czapski.
[Z archiwum Janusza Przewłockiego]

„Why did grandfather need so much money? Probably only for further numismatic acquisitions, because neither went to parties, nor played cards. Having lost a significant sum in his youth, he promised his wife that henceforth he would not touch cards and he kept his word (we know that from our grandmother), he never went to Monte Carlo.” [M. Czapska, *Europe in the Family*, 1970]

„Grandparents Czapski traveled a lot. My grandfather, an avid collector, knew Russia well, he also visited various cities in Western Europe on a regular basis, especially in Germany, establishing contacts with antique dealers, bouquinistes, and private collectors. Grandmother did not always accompany him, spending several months with her mother in the south each year instead, or in the German spas.” [M. Czapska, *Europe in the Family*, 1970]

“Grandfather searched for Polish coins and engravings, grandmother would rather sit in museums. Both tourists were impressed by everything, from the carefully-tended roads, flowerbeds in the parks, comfortable hotels, customs of the hard-working people, cleanliness of the city, integrity of sellers, and universal music appreciation. Everything seemed to them worthy of following!” [M. Czapska, *Europe in the Family*, 1970]

« Pourquoi grand-père avait-il besoin de tant d'argent ? Probablement dans le but unique d'acquérir de nouvelles pièces de numismatique, car aucune distraction, même les cartes ne l'attiraient. Ayant perdu une somme importante dans sa jeunesse, il avait promis à sa femme qu'il ne toucherait plus jamais aux cartes et il tint sa parole (cela, nous l'avons appris de grand-mère), il ne se rendait point à Monte Carlo. » [M. Czapska, « Une famille d'Europe centrale », 1970]

« Les grand-parents Czapski voyageaient beaucoup. Grand-père, collectionneur enthousiaste, connaissait bien la Russie, il passait aussi régulièrement dans diverses villes d'Europe de L'Ouest, surtout en Allemagne, pour nouer des contacts avec les antiquaires, les bouquinistes et les collectionneurs privés. Grand-mère ne l'accompagnait pas toujours, car tous les ans, elle séjournait quelques mois avec sa mère dans le sud, ou dans les stations thermales allemandes. » [M. Czapska, « Une famille d'Europe centrale », 1970]

« Grand-père cherchait des monnaies polonaises et des estampes, grand-mère passait des heures dans les musées. Tout enchantait les deux touristes, depuis les routes bien entretenues, les parterres de fleurs dans les parcs, les hôtels confortables, jusqu'aux habitudes de la population laborieuse, la propreté de la ville, l'honnêteté des commerçants, la musicalité rencontrée à chaque coin de rue. Tout leur semblait digne d'imitation ! » [M. Czapska, « Une famille d'Europe centrale », 1970]

ROZWÓJ INTELEKTUALNY

INTELLECTUAL DEVELOPMENT / DÉVELOPPEMENT INTELLECTUEL

► Maria Czapska (1894–1981).

Maria Czapska (1894–1981) — wnuczka Emeryka Hutten-Czapskiego i Elżbiety von Meyendorff, czwarta córka z siedmiorga dzieci Jerzego Czapskiego i Józefy von Thun und Hohenstein, siostra Józefa Czapskiego. Urodzona w czeskiej Pradze, dzieciństwo spędziła w rodzinnym majątku w Przyłukach k. Mińska. Wychowywała się w środowisku wielonarodowym i wielowyznaniowym, ale w przywiązaniu do polskości.

„Skąd się u nas wziął ten polski patriotyzm i ta nienawiść do Rosji? Z matki Austriaczki, wychowania przez guwernantki cudzoziemki, z ojca narodowo obojętnego? Matka nauczyła nas kochać ojczyznę zniewoloną, śpiewać »Boże, coś Polskę...« a też i »Gde domov moj...«, narodowy hymn czeski, tak jak nauczyła nas modlitwy. W Jej pojęciu jednak wszelkie ruchy rewolucyjne, a więc i powstania, sprzeciwiały się prawom Bóżym. Ale polskie nauczycielki nauczyły nas historii polskiej”.
[M. Czapska, Europa w rodzinie, 1970]

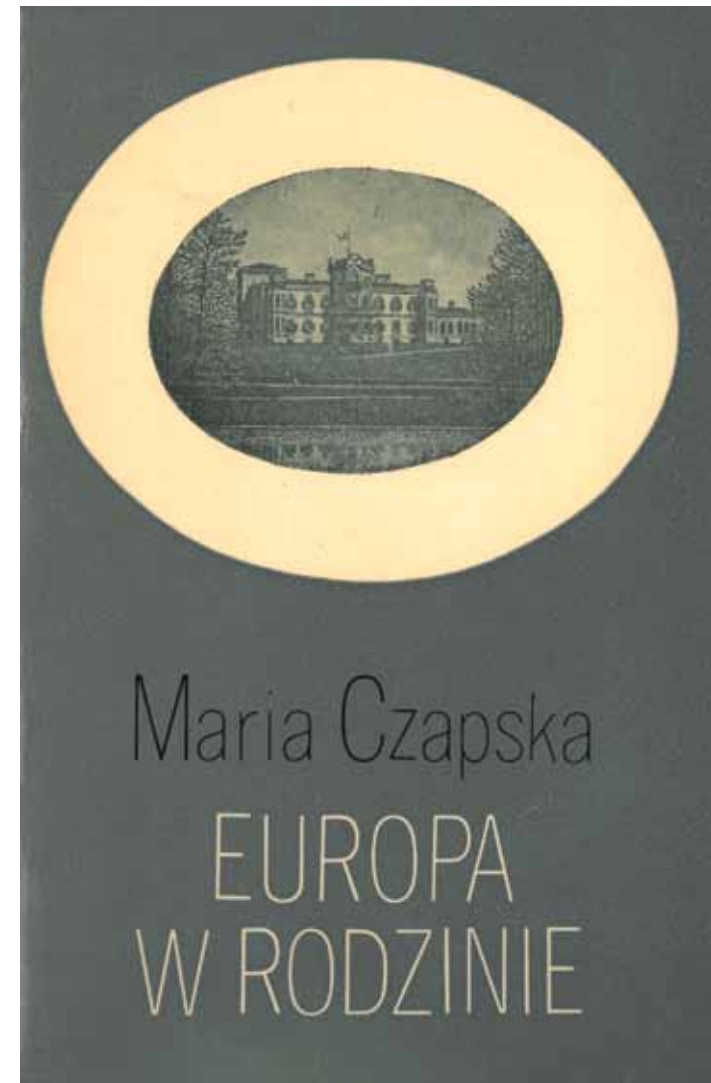
Maria Czapska (1894–1981) — granddaughter of Emeryk Hutten-Czapski and Elżbieta von Meyendorff, the fourth daughter of seven children of Jerzy Czapski and Józefa von Thun und Hohenstein, sister of Józef Czapski. Born in Prague, she spent her childhood on the family estate in Przyłuki near Minsk. She grew up in a multinational and multireligious milieu, but in the Polish tradition.

“Where did that Polish patriotism and hatred for Russia come from? From the Austrian mother, brought up by foreign governesses, from the nationally neutral father? Our mother taught us to love the enslaved motherland, to sing ‘God Save Poland...’ but also ‘Gde domov moy ...’ the Czech national anthem, just as she taught us to pray. In Her opinion, however, all revolutionary movements, and thus uprisings, opposed to the laws of God. But Polish teachers taught us the Polish history.”
[M. Czapska, Europe in the Family, 1970]

- ▶ Okładka pierwszego wydania książki Marii Czapskiej pt. „Europa w rodzinie”, opublikowanej w Paryżu w 1970 r.
- ▶ Cover of the first edition of the book by Maria Czapska, Europe in the Family, published in Paris in 1970.
- ▶ Couverture de la première édition du livre de Maria Czapska intitulé «Une famille d’Europe centrale », édité à Paris en 1970.

Maria Czapska (1894–1981), petite fille d'Emeryk Hutten-Czapski et d'Elżbieta von Meyendorff, quatrième fille parmi les six enfants de Jerzy Czapski et de Józefa von Thun und Hohenstein, soeur de Józef Czapski. Née à Prague, elle passa son enfance dans le domaine de Przyłuki près de Minsk. Elle fut élevée dans un milieu plurinational et multiconfessionnel, mais attaché à la polonité.

« D'où provenait chez nous ce patriotisme polonais et cette haine envers la Russie ? De mère autrichienne, élevés par des gouvernantes étrangères, issus d'un père de nationalité indifférente ? Maman nous avait appris à aimer la patrie captive, à chanter 'Seigneur libère la Pologne...' mais aussi 'Où est ma maison...', l'hymne tchèque, comme elle nous avait appris la prière. Toutefois, pour elle tous les mouvements révolutionnaires, parmi lesquels les insurrections s'opposaient à la loi du Seigneur. Mais nos préceptrices polonaises veillaient à nous inculquer l'histoire de la Pologne. »
[M. Czapska, « Une famille d'Europe centrale », 1970]

Pierwsze nauki pobierała wraz z rodzeństwem od niemieckich i francuskich guwernantek oraz nauczycielek polskich w domu, następnie kształciła się w Krakowie i Paryżu. Na Uniwersytecie Jagiellońskim uzyskała w 1928 r. doktorat za pracę dotyczącą reformacji w Polsce. Była historykiem i krytykiem literatury, eseistką, redaktorką, tłumaczką. Zajmowała się głównie polskim romantyzmem, twórczością i biogramami kobiet oraz dziejami własnej rodziny.

Maria Czapska was first educated along with her siblings at home by German and French governesses, and Polish teachers, and later in Kraków and Paris. She received a doctorate for her thesis on the Reformation in Poland at the Jagiellonian University in 1928. She was a historian and critic of literature, essayist, editor, and translator. Her area of expertise was mainly the Polish romanticism, works and biographies of women, and the history of her own family.

Maria Czapska, comme ses frères et soeurs, reçut sa première éducation de gouvernantes et de préceptrices polonaises, puis elle se forma à Cracovie et à Paris. Elle obtint son doctorat à l'Université Jagellon en 1928 pour son travail sur la réforme en Pologne. Elle était historienne et critique littéraire, essayiste, rédactrice et traductrice. Elle s'occupait principalement du romantisme polonais, de créativité et de biographies de femmes ainsi que de l'histoire de sa propre famille.

- ▶ Maria Czapska podczas ulicznej kwesty na suchotników w Mińsku, 1912 r.
[Z archiwum Janusza Przewłockiego]
- ▶ Maria Czapska collecting funds for consumptives in Minsk, 1912.
- ▶ Maria Czapska lors d'une quête pour les tuberculeux dans les rues de Minsk, 1912.

◀ Józef Czapski i Maria Czapska przed 1930 r. w Paryżu.

◀ Józef Czapski and Maria Czapska in Paris, before 1930.

◀ Józef Czapski et Maria Czapska avant 1930 à Paris.

▶ Maria i Józef Czapscy z przyjaciółmi, Haliną Dadejową i Zygmuntem Waliszewskim; lata 30. XX w.

▶ Maria and Józef Czapski with friends: Halina Dadejowa and Zygmunt Waliszewski, 1930s.

▶ Maria et Józef Czapski avec leurs amis, Halina Dadejowa et Zygmunt Waliszewski, vers 1930.

Po wybuchu I wojny światowej wraz z kuzynkami pracowała jako sanitariuszka w szpitalu w Mińsku, pielęgnując jeńców wojennych. Zaangażowała się też w prace mińskiego Towarzystwa Pomocy Ofiarom Wojny.

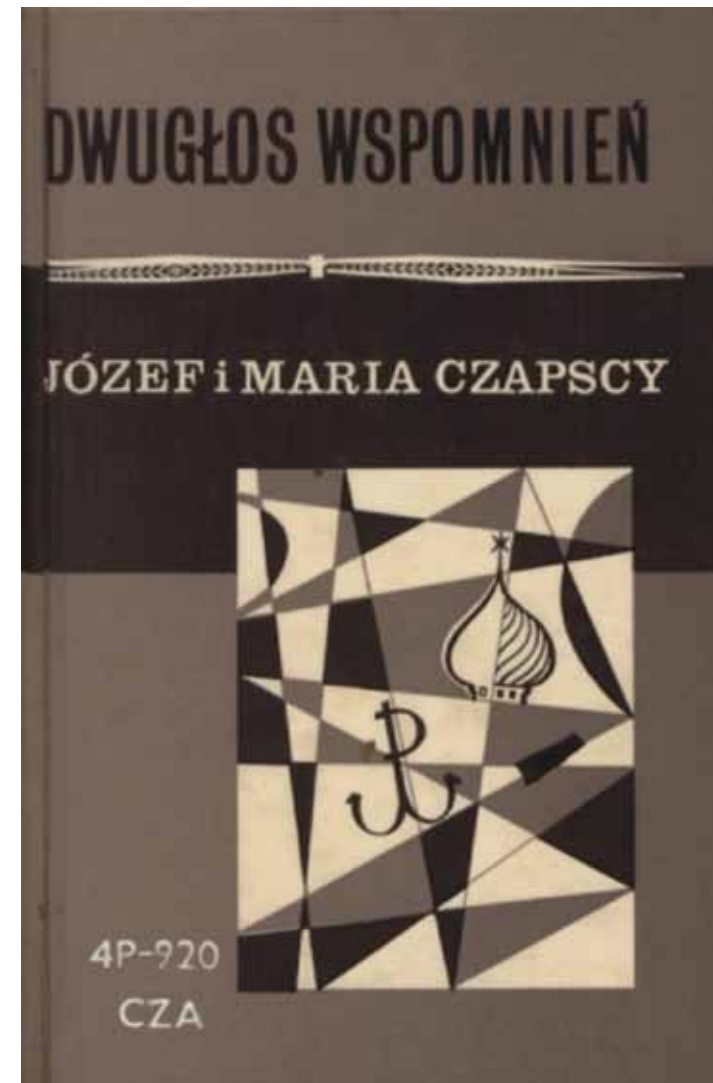
Podczas II wojny światowej starała się w Warszawie kontynuować pracę naukową. Działała w Radzie Pomocy Żydom „Żegota”. W 1941 r. odwiedzała w getcie dr. Janusza Korczaka, któremu poświęciła wspomnienie „Ostatnie odwiedziny”. Powstanie warszawskie z 1944 r. przedstawiła w niezwykłym diariuszu „Kartki z pamiętnika”.

After the outbreak of World War One, along with her cousins she worked as an orderly in a hospital in Minsk, Russia, nursing prisoners of war. She also became involved in the activities of the Society for Assistance to War Victims in Minsk.

During World War Two, she tried to continue her scholarly work in Warsaw. She worked at the Council to Aid the Jews “Żegota”. In 1941, she visited in the ghetto Dr Janusz Korczak to whom she dedicated Last visit. She described the Warsaw Uprising in an extraordinary diary, Diary Pages.

Après le déclenchement de la Ire Guerre mondiale, elle travailla avec ses cousines comme infirmière dans l'hôpital russe de Minsk, soignant les prisonniers de guerre. Elle s'engagea aussi dans les oeuvres de l'Association minskoise d'aide aux victimes de la guerre. Pendant la IIe Guerre mondiale, elle tenta de continuer ses recherches à Varsovie. Elle était active au Conseil d'aide aux Juifs « Żegota ». En 1941, elle rendit visite dans le ghetto au docteur Janusz Korczak, à qui elle dédia ses mémoires « La dernière visite ». Elle présenta l'insurrection de Varsovie dans le journal intime exceptionnel intitulé « Feuillet de journal intime »

- Oba utwory wydane zostały na emigracji (w Londynie w 1965 r.) wraz ze wspomnieniami jej brata Józefa jako „Dwugłos wspomnień”.
- In 1965, both works, with her brother Józef's memoirs, were published in London as “A dialogue of memoirs”.
- Les deux œuvres furent publiées en émigration, avec les mémoires de son frère Józef sous le nom de « Mémoires à deux voix », Londres, 1965.

W 1945 r. Maria Czapska nielegalnie opuściła kraj i zamieszkała w Paryżu, od 1947 r. mieszkała w Maisons-Laffitte. Mimo iż nie była pierwszoplanową postacią Instytutu Literackiego w Paryżu, od początku brała czynny udział w kształtowaniu tego „nowego Hotelu Lambert”. Praca w redakcji „Kultury” — dla Polski, choć nie w Polsce — stała się jej główną pasją, misją jej życia.

W 1963 r. w Paryżu ukazała się opracowana przez nią antologia „Polacy w ZSSR (1939–1942)”, zawierająca fragmenty wspomnień m.in. Beaty Obertyńskiej, Hanki Ordonówny, Józefa Czapskiego, Melchiora Wańkowicza. Rok później opublikowała w Londynie „Pamiętniki Sybiraka” (tytułowa postać to Edward Czapski, jeden z przodków pisarki, skazany na zesłanie po powstaniu styczniowym).

In 1945, Maria Czapska fled to Paris and lived at Maisons-Laffitte since 1947. Although she was not a leading figure in the Literary Institute in Paris, she took part in developing a new “Hôtel Lambert”. Working in the editorial team of Culture journal, for the Polish cause but not in Poland, became her passion and life’s mission.

In 1963 in Paris, an anthology edited by her, *The Poles in the USSR (1939–1942)*, was released, with memories of figures such as Beata Obertyńska, Hanka Ordonówna, Józef Czapski, and Melchior Wańkowicz. A year later in London, she published *The Diary of a Siberian* by Edward Czapski, one of her ancestors, sentenced to exile after the January Uprising.

En 1945, Maria Czapska quitta illégalement le pays et demeura à Paris. À partir de 1947, elle résida à Maisons-Laffitte. Bien qu'elle ne fût pas une personnalité de premier plan de l'Institut littéraire à Paris, dès le début, elle prit activement part à la formation de ce « nouvel hôtel Lambert ». Son travail dans la rédaction de la revue « Kultura », même hors de Pologne devint sa principale passion, la mission de sa vie. Son anthologie « Les Polonais en URSS de 1939 à 1942 », comportant des extraits de souvenirs de Beata Obertyńska, Hanka Ordonówna, Józef Czapski, Melchior Wańkowicz parut en 1963 à Paris. Un an plus tard, elle publia à Londres « Mémoires de Sibérien », d'Edward Czapski, l'un de ses aïeux condamné à la déportation après l'insurrection de janvier.

◄ Maisons-Laffitte. Od lewej: Józef Czapski, Lidia Croce-Grudzińska, Henryk Giedroyc, Zygmunt Hertz, Gustaw Herling-Grudziński, Maria Czapska.

◄ Maisons-Laffitte. From the left: Józef Czapski, Lidia Croce-Grudzińska, Henryk Giedroyc, Zygmunt Hertz, Gustaw Herling-Grudziński, Maria Czapska.

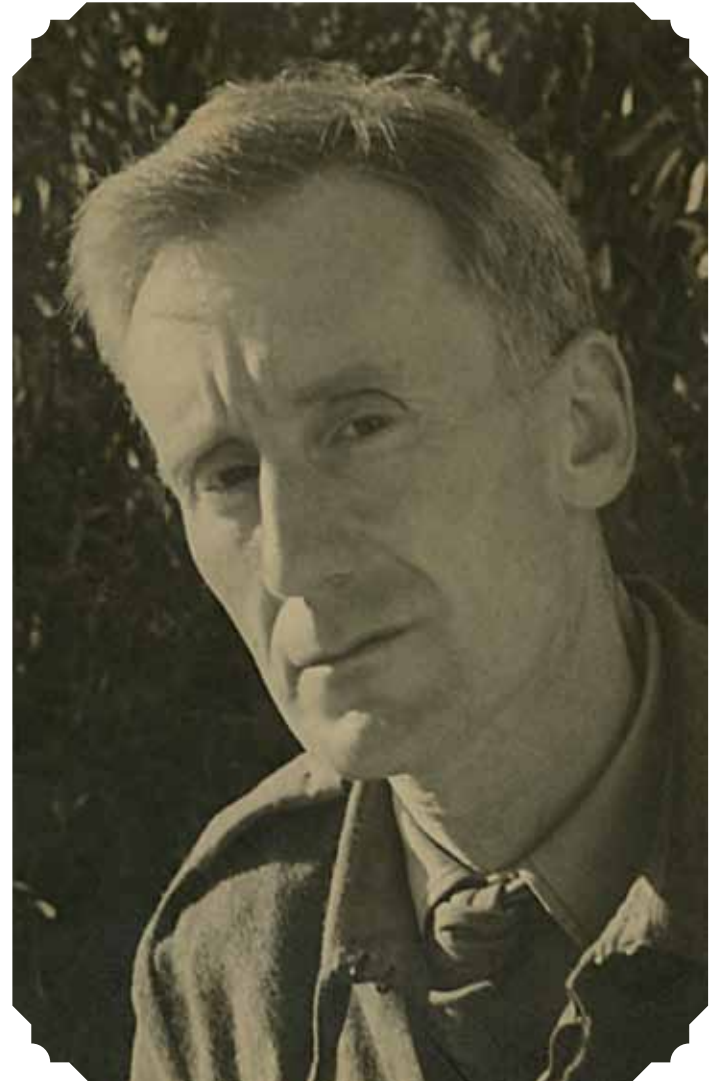
◄ Maisons-Laffitte. En partant de la gauche: Józef Czapski, Lidia Croce-Grudzińska, Henryk Giedroyc, Zygmunt Hertz, Gustaw Herling-Grudziński, Maria Czapska.

► Maria Czapska w Maisons-Laffitte, 1966 r.

► Maria Czapska at Maisons-Laffitte, 1966.

► Maria Czapska à Maisons-Laffitte, 1966.

► Józef Czapski (1896–1993).

Józef Czapski (1896–1993), malarz, publicysta, pisarz, wnuk Emeryka Hutten-Czapskiego i Elżbiety von Meyendorff, piąte z kolei dziecko Jerzego Czapskiego i Józefy von Thun und Hohenstein, brat Marii Czapskiej. Zgodnie z tradycjami i możliwościami rodzinnymi kształcony w domu oraz w Petersburgu.

Józef Czapski (1896–1993) a painter, journalist, and writer, the grandson of Emeryk Hutten-Czapski and Elżbieta von Meyendorff. He was the fifth child of Jerzy Czapski and Józefa von Thun und Hohenstein, the brother of Maria Czapska. According to family traditions and possibilities, he was educated at home and in St. Petersburg.

Józef Czapski (1896–1993), peintre, publiciste, écrivain, petit-fils d'Emeryk Hutten-Czapski et d'Elżbieta von Meyendorff ; cinquième fils de Jerzy Czapski et de Józefa von Thun und Hohenstein et frère de Maria Czapski. Conformément aux traditions et aux possibilités de la famille, il fut éduqué à la maison ainsi qu'à Saint-Pétersbourg.

- ▶ Józef Czapski w Korpusie Paziów, 1916 r.
[Z archiwum Janusza Przewłockiego]
- ▶ Józef Czapski in the Imperial Corps of Pages, 1916.
- ▶ Józef Czapski dans le Corps des pages, 1916.

W 1920 r. został odznaczony orderem Virtuti Militari za udział w wojnie polsko-bolszewickiej.

Studiował na Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie pod kierunkiem Wojciecha Weissa i Józefa Pankiewicza. Był współtwórcą grupy malarskiej kapistów, z którą w latach 1924–1931 przebywał w Paryżu (stąd nazwy: Komitet Paryski i kapiści), nawiązując kontakty z wybitnymi francuskimi intelektualistami.

In 1920, he was awarded the Virtuti Militari Order for participation in the Polish — Bolshevik war.

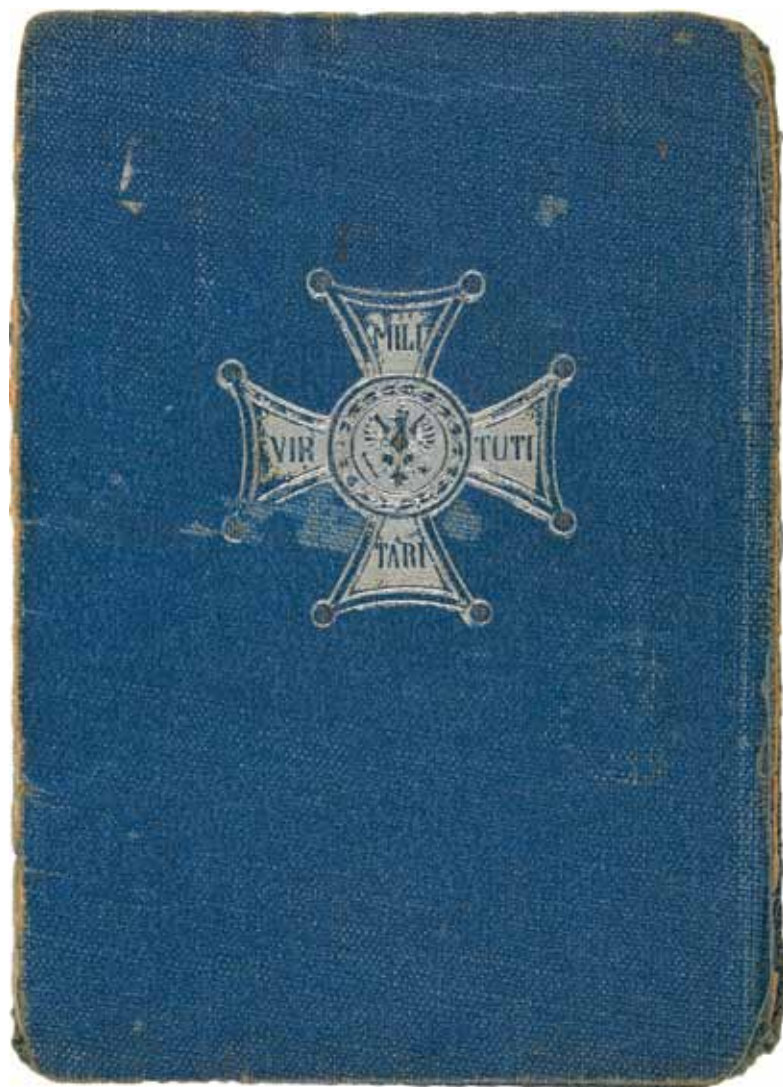
He studied at the Academy of Fine Arts in Cracow under Wojciech Weiss and Józef Pankiewicz's guidance. He was one of

the creators of the Kapist movement (its name is related to the Polish acronym for the Paris Committee). It was a group of painters with whom he stayed in Paris in 1924–1931 where he established contacts with eminent French intellectuals.

En 1920, décoré de l'ordre Virtuti Militari pour sa participation à la guerre polono-bolchévique.

Il étudia à l'Académie des beaux-arts à Cracovie sous la direction de Wojciech Weiss et de Józef Pankiewicz. Il fut aussi le cofondateur des Capistes, groupe de peintres avec qui il séjourna à Paris dans les années 1924–1931 (d'où le nom « capistes », acronyme basé sur l'appellation « Comité parisien »), et noua des contacts avec les intellectuels français éminents.

- ▶ Legitymacja Józefa Czapskiego do orderu Virtuti Militari, 22 września 1922 r.
- ▶ Józef Czapski's verification certificate of the War Order of Virtuti Militari, 22 September, 1922.
- ▶ Légitimation de l'ordre Virtuti Militari de Józef Czapski, 22 IX 1922.

ADJUTANTURA GENERALNA
WODZA NACZELNEGO.

Nr 5517.

LEGITYMACJA

Ppor. C z a p s k i Józef

z 1. pułku ułanów.

UPRAWNIONY JEST DO ODBIĘCIA ODZNAKI ORDERU

VIRTUT MILITARI

KLASY V.

NADANEGO MU PRZEZ WODZĘ NACZELNĄ DEKRETEM N. 14136/V.L./A

Z DNIA 29/IX 1922 ROKU.

ADJUTANT GENERALNY WODZA NACZELNEGO

W/z.

H. Karczewski

MAJOR.

Józef Czapski przy sztaludze portretuje Leopoldynę z Czapskich Łubieńską; Kazimierza Wielka, początek lat 30. XX w.

Józef Czapski at easel painting Leopoldyna née Czapska Łubieńska, Kazimierza Wielka, in the early 1930s.

Józef Czapski devant son chevalet, peignant Leopoldyna, née Czapski Łubieńska, à Kazimierza Wielka au début des années 1930.

Wystawa Józefa Czapskiego podczas „Salonu 35”, Poznań 1931 r.

Józef Czapski's exhibition during the "Salon 35", Poznań 1931.

Exposition de Józef Czapski pendant le « Salon 35 », à Poznań en 1931.

Józef Czapski wygłaszający odczyt podczas otwarcia pośmiertnej wystawy Zygmunta Waliszewskiego w Instytucie Propagandy Sztuki w Warszawie w 1937 r. / Józef Czapski reading at the opening of Waliszewski's posthumous exhibition at the Institute of Art Propaganda in Warsaw in 1937. / Discours de Józef Czapski pendant l'ouverture de l'exposition posthume de Waliszewski à l'Institut de propagande de l'Art à Varsovie.

Po wybuchu II wojny światowej Józef Czapski jako oficer rezerwy trafił do sowieckiej niewoli. Był uwięziony w obozie dla polskich jeńców w Starobielsku, następnie w Pawliszczew Borze i Griazowcu. Zwolniony po podpisaniu układu Sikorski-Majski, wstąpił do formujących się Polskich Sił Zbrojnych pod dowództwem generała Władysława Andersa. Na jego polecenie kierował poszukiwaniami zaginionych polskich żołnierzy i oficerów, więźniów Kozielska, Starobielska i Ostaszkowa. W 1942 r. wraz z polskim wojskiem opuścił Związek Sowiecki. Jako żołnierz 2. Korpusu brał udział w kampanii włoskiej. Do sierpnia 1944 r. pełnił funkcję Szefa Wydziału Propagandy i Kultury.

After the outbreak of World War II, being a reserve officer, Józef Czapski was taken captive by the Soviets. He was detained in the prison camp for Polish prisoners of war in Starobelsk, then in Pavlischew Bor and Griassovetsk. After the signing the Sikorski-Mayski Agreement, he was released and joined the Polish Armed Forces under the command of General Władysław Anders. By his order, Czapski was

in charge of investigating the disappearance of Polish soldiers and officers, who were prisoners in camps at Kozelsk, Starobelsk, and Ostashkov. In 1942, he left the Soviet Union with the Polish Army. Being a soldier in Polish II Corps, he participated in the Italian campaign. Until August 1944, he was the head of the Propaganda and Culture Department.

Après le déclenchement de la IIe Guerre mondiale, Józef Czapski, officier de réserve fut captivé par les soviétiques. Il fut emprisonné dans le camp des prisonniers de guerre polonais à Starobielsk, puis à Paliszczew Bor et Griazovetz. Libéré après la signature de l'accord Sikorski-Majski, il s'engagea alors dans les Forces armées polonaises qui étaient en train de se former sous le commandement du général Władysław Anders. À sa demande, il dirigea les recherches des soldats et des officiers polonais disparus ainsi que des prisonniers de Kozielsk, Starobielsk et Ostachkov. En 1942, il quitta l'Union soviétique avec l'armée polonaise. Il participa à la campagne italienne en tant que soldat du 2e corps. Jusqu'en août 1944, il remplit la fonction de chef de la Section de propagande et de la culture.

◄ Józef Czapski w otoczeniu polskich dzieci na terenie Uzbekistanu w Związku Sowieckim, kwiecień 1942 r.
[Fot. Stanisław Lipiński]

◄ Józef Czapski surrounded by Polish children in Uzbekistan, the Soviet Union, April 1942.

◄ Józef Czapski entouré d'enfants polonais sur les terres d'Ouzbékistan en Union soviétique, avril 1942.

► Generał Władysław Anders i Józef Czapski, Monte Cassino, maj 1944 r.

► General Władysław Anders and Józef Czapski, Monte Cassino, May 1944.

► Le général Władysław Anders et Józef Czapski, Monte Cassino, mai 1944.

Józef Czapski walczył z kłamstwem katyńskim, głosząc światu prawdę o sowieckim mordzie na polskich oficerach — jeńcach wojennych — dokonanym w Katyniu w 1940 r. „»Wspomnienia Starobielskie« pisałem po wyjściu z Rosji w Iraku. Skończyłem je w Palestynie w 1943 roku. Było to już po odkryciu grobów katyńskich i po zerwaniu przez Sowiety stosunków dyplomatycznych z rządem polskim. Wiedzieliśmy już wówczas jak i z czyjej ręki zginęli nasi koledzy z Kozielska, na kolegów ze Starobielska i Ostaszkowa padał cień Katynia — potwierdzający najgorsze nasze przypuszczenia. Ale o tym wówczas pisać nie mogłem i nawet tego tekstu gdzie nie ma o Katyniu wzmianki, cenzura angielska wówczas nie przepuściła. Dopiero po Monte Cassino w 1944 zdobyliśmy zezwolenie na wydanie »Wspomnień Starobielskich« w »Bibliotece Orła Białego«, w II Korpusie we Włoszech, w 1945 wydane zostały po francusku i włosku, również we Włoszech [...]”. [J. Czapski, Wspomnienia Starobielskie, 1965]

Józef Czapski fought against the Katyn lie, proclaiming to the world the truth about the Soviet massacre of Polish officers — prisoners of war in Katyn in 1940.

“From Russia I travelled to Iraq, where I started writing ‘Reminiscences of Starobelsk’. I finished my work in Palestine, in 1943. Graves in the Katyn Forest had already been discovered and the Soviets had broken diplomatic relations with Polish government. We knew how and who had killed our friends from Kozelsk; the Katyn massacre cast a shadow on our friends from Starobelsk and Ostashkov — our worst assumptions proved correct. However, I could not write about it then; even my text in which Katyn was not mentioned at all was not accepted by the English censorship. Only after the Battle of Monte Cassino in 1944, we obtained permission to publish *Wspomnienia Starobielskie* in the series ‘Library of white eagle’ in the Polish II Corps. In 1945, the work was translated into French and Italian, and it was also published in Italy [...]” [J. Czapski, *Reminiscences of Starobelsk*, 1965]

Józef Czapski luttait contre le mensonge, déclarant au monde la vérité concernant le massacre des officiers polonais, prisonniers de guerre à Katyn en 1940.

« Je commençai à rédiger « *Souvenirs de Starobielsk* » en Irak, après mon départ de Russie et je les terminai en 1943 en Palestine. C’était juste après la découverte des charniers de Katyn et après la rupture des relations diplomatiques des soviétiques avec le gouvernement polonais. Nous savions déjà alors de quelle main avaient disparus nos collègues de Kozielsk et l’ombre de Katyn s’abattait sur ceux de Starobielsk i Ostaszków, confirmant les pires soupçons. Mais il était impossible alors d’en parler et même ce texte où Katyn n’était mentionné nulle part fut interdit par la censure anglaise. C’est seulement après Monte Cassino, en 1944, que nous avons obtenu l’autorisation de publier « *Souvenirs de Starobielsk* » à la « Bibliothèque de l’aigle blanc », dans le 2e corps en Italie. Elle furent éditées en français et en italien, également en Italie en 1945 [...]. » [J. Czapski, *Souvenirs de Starobielsk*, 1965]

W 1950 r. w Berlinie Józef Czapski brał udział w pracach Kongresu Wolności Kultury, podczas którego intelektualisci domagali się uniezależnienia kultury od ideologicznego uwikłania.

Instytut Literacki stanowił jeden z najważniejszych powojennych polskich ośrodków emigracyjnych i odgrywał istotną rolę w kształtowaniu opinii wśród Polaków na uchodźstwie oraz w kraju. Był instytucją stanowiącą ostoję dla polskiej twórczości wydawanej, ze względu na cenzurę, poza granicami PRL. Publikował „Kulturę”, „Zeszyty Historyczne”, wielkie dzieła polskiej literatury oraz teksty publicystyczne. Instytut dzięki swojej działalności również rozpowszechniał wśród czytelników na Zachodzie prawdziwe informacje na temat komunistycznych realiów; celowi temu służyło m.in. wydanie książki „Na nieludzkiej ziemi” Józefa Czapskiego czy „Inny świat” Gustawa Herlinga-Grudzińskiego, które jako jedne z pierwszych opisywały system sowieckich łagrów.

In 1946, Józef Czapski with Jerzy Giedroyc, Gustaw Herling-Grudziński, Zofia Hertz, and Zygmunt Hertz established the Literary Institute (which was later active at Maisons-Laffitte, near Paris). During his emigration in France, Czapski published many books and articles about, for example, his war experiences in the Soviet Union. He was one of the creators of Culture journal, published by the Institute since 1947, to which he contributed articles and, above all, art and literary reviews.

In 1950 in Berlin, he took part in the Congress for Cultural Freedom, in which intellectuals demanded the liberation of culture from the ideological entanglements.

The Literary Institute was one of the most important post-war Polish émigré centers. It played an important role in shaping opinion among the Poles in exile and in the country. It was an institution, a mainstay for Polish writings, due to the censorship published outside the People's Republic. The Institute published „Kultura”, „Zeszyty Historyczne”, the great works of Polish literature and journalistic texts. Through its activities, the Institute also promoted true information about the communist realities among readers in the West — publishing Józef Czapski's autobiographical „The Inhuman Land” and „Another World” by Gustaw Herling-Grudziński, who as one of the first to describe the system of Soviet labor camps.

En 1946, à Rome, Józef Czapski en commun avec Jerzy Giedroyc, Gustaw Herling-Grudziński ainsi que Zofia et Zygmunt Hertz fondèrent l'Institut Littéraire (fonctionnant ensuite à Maisons-Laffitte près de Paris). Émigré en France, il publia de nombreux livres et articles témoignant entre autres des années de guerre passées en Union soviétique. Il cofonda la revue « Culture », éditée par l'Institut depuis 1947 pour laquelle il rédigeait régulièrement des articles, en particulier des critiques sur la littérature et la peinture.

En 1950, il prit part aux travaux du Congrès pour la Liberté de la Culture à Berlin, pendant lequel les intellectuels exigèrent l'indépendance de la culture par rapport aux allégeances idéologiques.

L'institut littéraire fut l'un des pivots de l'émigration polonaise d'après guerre des plus importants, il joua un rôle décisif dans la formation de l'opinion de la diaspora polonaise et de ceux vivant en Pologne. Cette institution constituait un refuge pour les oeuvres polonaises éditées hors de la République populaire en raison de la censure. L'Institut édita les revues « Kultura », « Les Cahiers historiques », les grandes oeuvres de la littérature polonaise et des textes journalistiques. L'Institut propagea aussi des informations authentiques sur la réalité communiste parmi les lecteurs à l'Ouest, en éditant les mémoires de Józef Czapski « Terre inhumaine », ou encore « Un monde à part », de Gustaw Herling-Grudziński qui sont les premiers à avoir décrit les camps de travaux forcés du Goulag soviétique.

„Sala obrad była przepełniona. Wydarzeniem sesji inauguracyjnej stało się wystąpienie Józia. Zrobiło zeń ono od razu gwiazdę Kongresu [...], co zrobiło szczególne wrażenie na publiczności niemieckiej, było podkreślenie przez Czapskiego potrzeby pojednania między Polską a Niemcami. Był on prekursorem późniejszych inicjatyw zmierzających w tym kierunku”. [J. Giedroyc, Autobiografia na cztery ręce, 2006]

“The meeting room was filled to overflowing. Józio’s speech became the event of the inaugural session. It immediately made him a star of the Congress [...], what made a particular impres-

sion on the German public was Czapski’s emphasis on the need for reconciliation between Poland and Germany. He was a forerunner of later initiatives in this direction.” [J. Giedroyc, Autobiography for Four Hands, 2006]

« La salle était bondée. L’intervention de Józio s’avéra l’événement de la cérémonie d’inauguration. Elle fit immédiatement de lui l’étoile du Congrès [...], l’accent mis par Czapski sur la nécessité de conciliation entre la Pologne et l’Allemagne impressionna beaucoup le public allemand. Il fut le précurseur des initiatives ultérieures allant dans ce sens. » [J. Giedroyc, Autobiographie à quatre mains, 2006]

- ▶ Wystąpienie Józefa Czapskiego przedrukowane w numerze 7–8 „Kultury” z 1950 r.
- ▶ Józef Czapski’s speech reprinted in Kultura 7–8 (1950).
- ▶ Discours de Józef Czapski réimprimé dans le numéro 7–8 de la revue « Kultura » en 1950.

Czyżmy także zasłużyli na śmierć?
 Czy także jesteśmy wyschłą trawą?
 Czy jesteśmy tym trzęsawiskiem intelektualnym, tą Grecją
 bezsilną, bogatą w słowa i niezdolną do czynu?
 Czy nie zrozumiemy, że nasza obojętność wobec niechybnej
 barbaryzacji całego pokolenia połowy Europy jest skazywa-
 niem na śmierć Europy i nas samych?

Uratujmy tę młodzież, która jest może solą ziemi. Dajmy tu-
 tak temu projektowi kształt konkretny, dopiero wtedy zainter-
 esujemy tą sprawą świat, dopiero wtedy potrafiemy zdobyć po-
 moc materialną jak ta, którą tu, Wolny Uniwersytet w Berli-
 nie otrzymał z Uniwersytetu Columbii.

Józef CZAPSKI.

PRZEMÓWIENIE J. CZAPSKIEGO NA OTWARCIU KONGRESU WYGŁOSZONE W JĘZYKU POLSKIM I NIEMIECKIM

*Z radością widzę wśród nas przedstawicieli narodów zza te-
 laznej kurtyny. Widzę przyjaźń z Łotwy, Czech, Rosji, Polski.
 Nie widzę przedstawicieli Rumunów, Węgrów, Ukraińców, Bie-
 łorusinów i innych narodów. To są luki, niestety, nie do uniki-
 nienia w pierwszym tego rodzaju pionierskim Kongresie. Nie
 wątpię, że na przyszłym Kongresie będzie więcej delegatów zza
 kurtyny. Ich obecność podkreśla zasadniczą rolę Kongresu —
 kulturalną jedność całej Europy.*

*Wiara w rozróżę połowy wolnej Europy, podczas gdy druga
 jest totalitarna i iluzyjna — jest wiarą w fikcję.*

*Jestem pewny, że wszyscy uczestnicy Kongresu wiedzą wraz
 ze mną, że nie wystarczy jedność w walce o kulturę Europy,
 ale że jeszcze musi być walka o jedność przyszłej, wolnej Euro-
 py.*

REZOLUCJA KONGRESU W SPRAWIE WOLNEGO UNIwersYTETU ZGŁOSZONA PRZEZ J. CZAPSKIEGO I J. GIEDROYCIA

Kongres dla Obrony Wolności Kultury, stwierdzając tragiczną sy-
 tuację na odcinku kulturalnym krajów Europy Środkowo-Wschodniej
 oraz podporządkowanie w tych krajach nauki, sztuki i wychowania
 totalnej ideologii, co znalazło swój wyraz w ostatnich posunięciach
 rządów satelickich, uważa za jedną z rzeczy najpilniejszych powołanie
 do życia Wolnego Uniwersytetu dla młodzieży emigracyjnej tych kra-
 jów.

Realizację tego projektu Kongres powierza stałemu Komitetowi
 Kongresu.

W pierwszym rzędzie Komitet Kongresu powinien się zająć nastę-
 pującymi sprawami:

- 1) Utworzeniem fundacji Uniwersytetu jako instytucji użyteczności
 publicznej, uznanej przez Stany Zjednoczone i kraje zachodnio euro-
 pejskie.
- 2) Opracowaniem apelu w imieniu Kongresu do wszystkich wolnych
 uniwersytetów, instytucji i organizacji naukowych i studenckich świata
 z prośbą o pomoc.
- 3) Opracowaniem statutu Uniwersytetu i planu nauczania.
- 4) Przystąpieniem do pierwszych prac organizacyjnych.

ZE WZGLĘDU NA TRUDNĄ SYTUACJĘ SZKOLNICTWA DLA DZIECI W NIEMCZACH ZGŁOSZONA ZOSTAŁA NASTĘPUJĄCA REZOLUCJA:

Po ustaniu opieki IRO pozostała w Niemczech, pod opieką władz
 niemieckich, znaczna ilość uchodźców nie mogących ani powrócić do
 swych krajów ani wyemigrować. W liczbie ich znajduje się duża ilość
 dzieci, które są zmuszone do uczęszczania do szkół niemieckich. Dla
 uniknięcia przymusowego wynarodowienia należy dla tej młodzieży
 stworzyć szkoły dwujęzyczne we wszystkich większych skupiskach.

Kongres wyraża przekonanie, że sprawa ta zostanie w tym duchu
 rozwiązana przez władze niemieckie.

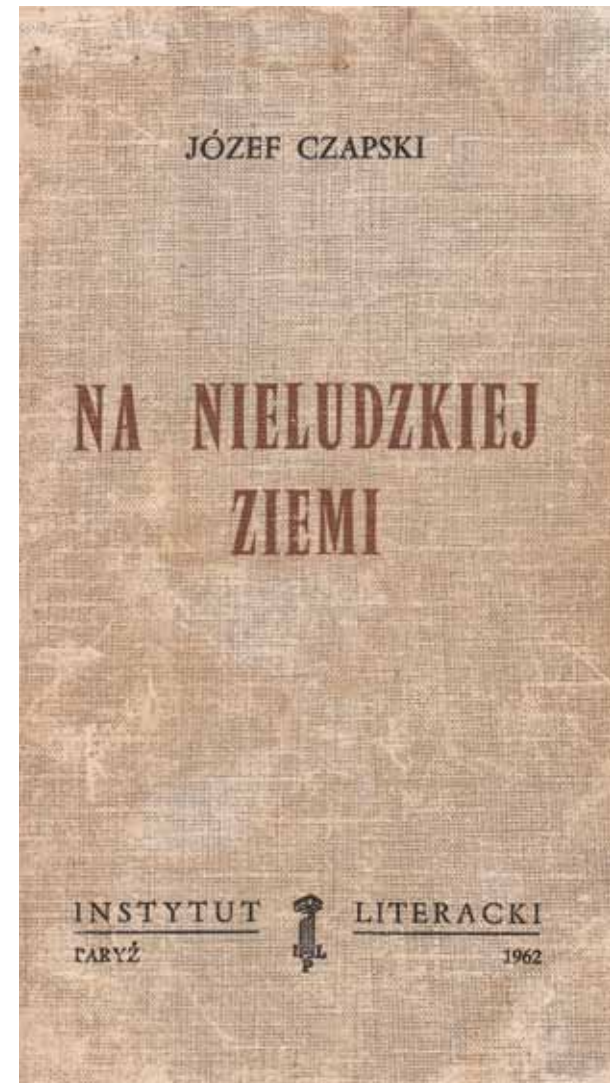
**Józef CZAPSKI, Jerzy GIEDROYC, Fran-
 cisek KOVARNA, René LALIVE D'EPINEY,
 Nicolas NABOKOW, David ROUSSET, Igna-
 zio SILONE.**

Józef Czapski był postacią niezwykle ważną dla „Kultury”. Jerzy Giedroyc wspominał o jego staraniach czynionych dla przetrwania pisma i zapewnienia mu niezależności finansowej: „[...] popadliśmy w poważne kłopoty finansowe i wtedy zaczęła się rola Józia jako wielkiego jałmużnika. Józio odbył dwie podróże na rzecz »Kultury«: do Stanów i do Ameryki Łacińskiej. Sfinansowały je całkowicie polskie hrabiny. [...] Pieniądze, zebrane po odczytach Józia, przyniosła tylko podróż do Stanów. Było tego sporo: 5 do 8 tysięcy dolarów, co na owe czasy było znaczną sumą. Podróż do Ameryki [...] spowodowała wzrost liczby abonentów. Do tego doszło — co było też w dużej mierze zasługą Józia — fundowanie numerów”. [J. Giedroyc, Autobiografia na cztery ręce, 2006]

Józef Czapski was a very important figure for “Kultura”. Jerzy Giedroyc, founder and editor of the Literary Institute, spoke of his efforts for the survival and financial independence of the journal: “(...) we fell into serious financial trouble, and then began the role of Józio as a great almoner. Józio took two trips for the sake of “Kultura”: to the United States and Latin America. They were funded entirely by Polish countess. [...] Only the trip to the United States yielded money, collected after Józio’s readings. There was a lot of it: five to eight thousand dollars, which was a considerable sum at that time. The journey to America [...] brought an increase in the number of subscribers. Add to that — which was also largely due to Józio — funding of issues” [J. Giedroyc, Autobiography for Four Hands, 2006]

Józef Czapski était une personnalité très importante pour la revue « Kultura ». Jerzy Giedroyc, fondateur et rédacteur de l'Institut littéraire se souvient de son acharnement pour maintenir en vie la revue et lui assurer une indépendance financière : « (...) Nous étions confrontés à de gros problèmes financiers et c'est à ce moment que Józio apparut comme le grand aumônier. Il effectua deux voyages, l'un aux États-Unis et l'autre en Amérique latine au bénéfice de 'Kultura'. Ces voyages furent entièrement financés par des comtesses polonaises. [...] Seules les quêtes effectuées après les conférences lors du voyage aux USA rapportèrent de l'argent. On avait récolté 5 000 à 8 000 dollars, ce qui à cette époque représentait une somme importante. Le voyage en Amérique [...] augmenta le nombre des abonnés. À cela, il faut ajouter le financement de l'édition, une fois encore en grande partie grâce à Józio. » [J. Giedroyc, Autobiographie à quatre mains, 2006]

- ▶ Józef Czapski, Na nieludzkiej ziemi, 1962 r.
- ▶ Józef Czapski, The Inhuman Land, 1962.
- ▶ Józef Czapski, Terre inhumaine, 1962.

„Zawdzięczaliśmy im [Czapskim] niemal wszystkie znajomości poza kręgiem polskim”. [J. Giedroyc, Autobiografia na cztery ręce, 2006]

“We owed them [the Czapskis] almost all contacts outside the Polish circle.” [J. Giedroyc, Autobiography for Four Hands, 2006]

« Nous leur devons [aux Czapski] pratiquement toutes les connaissances qui sortaient du cercle restreint des Polonais. » [J. Giedroyc, Autobiographie à quatre mains, 2006]

- ▶ Józef Czapski i Maria Czapska w Maisons-Laffitte, ok. 1961 r.
- ▶ Józef Czapski and Maria Czapska, Maisons-Laffitte, ca. 1961
- ▶ Józef Czapski et Maria Czapska, Maisons-Laffitte, vers 1961.

Przebywający wówczas w USA Melchior Wańkowicz, który miał wspomagać Józefa Czapskiego w jego przedsięwzięciu, pisał: „Józia czekamy całą rodziną jak kania deszczu. Popierzemy mu wszystkie gacie na automatycznej pralce. Przywiozę go wszędzie w rozbitej szewroecie [...]. Niech się biedaczyna tu odeśpi i odleży. Nie zazdroszczę mu misji, choć wiem, że potrafi jak Mojżesz puścić wodę ze skały. Że ten Mojżesz puścił wodę, to ja wierzę, ale żeby puścił dolary tamtemu przynajmniej się to nie udało”. [J. Giedroyc, Autobiografia na cztery ręce, 2006]

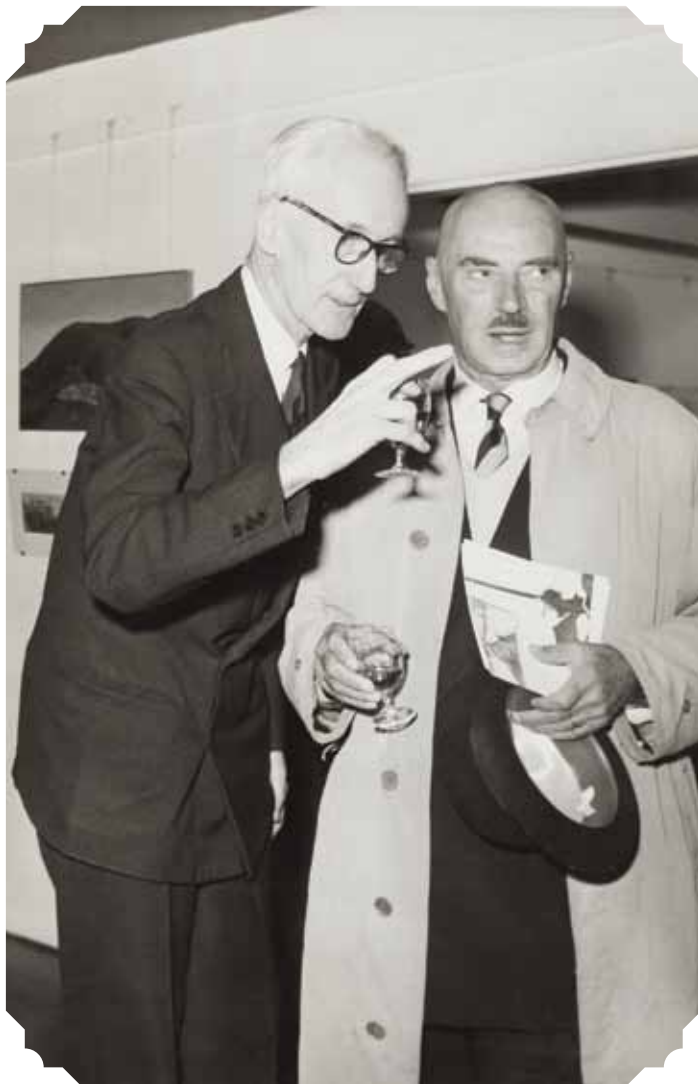
Prace plastyczne Józefa Czapskiego, które podobnie jak dzieła literackie tworzył do końca życia, wystawiano m.in. w galeriach Paryża, Londynu, Nowego Jorku czy Toronto.

Melchior Wańkiewicz, who was in the U.S. at that time, was supposed to help Józef Czapski in the endeavor. He wrote: "We are eagerly awaiting Józio with the whole family. We are going to wash all his underpants in the washing machine. I will drive him everywhere in the broken Chevrolet [...]. Let the poor man sleep and lie here for all times. I do not envy him the mission, even though I know he can squeeze water from the rock like Moses. That this Moses squeezed the water out, I believe, but to squeeze out dollars? That other one never quite managed that." [J. Giedroyc, *Autobiography for Four Hands*, 2006]

Józef Czapski created literary and artistic works until his dying day. His paintings were exhibited in galleries of Paris, London, New York, or Toronto.

Melchior Wańkiewicz, qui séjournait alors aux États-Unis et qui fut amené à aider Józef Czapski dans cette entreprise écrivit : « Toute la famille attend Józio comme un champignon attend la pluie. Nous allons lui laver ses caleçons dans la machine automatique. Je le transporterai partout dans ma vieille chevrolet [...]. Que ce pauvre diable se repose et récupère un peu. Je ne lui envie pas sa mission, même si je sais que tel Moïse, il est capable de faire jaillir l'eau du rocher. Mais que Moïse fit jaillir l'eau, je veux bien le croire, mais des dollars, cela, il n'y est pas parvenu. » [J. Giedroyc, *Autobiographie à quatre mains*, 2006]

Les travaux artistiques de Józef Czapski, qui probablement comme son œuvre littéraire furent réalisés jusqu'à la fin de sa vie ont été exposés entre autres dans les galeries à Paris, Londres, New York et Toronto.

◀ Józef Czapski i generał Władysław Anders na wernisażu wystawy w Galerii Grabowskiego w Londynie, październik 1964 r.

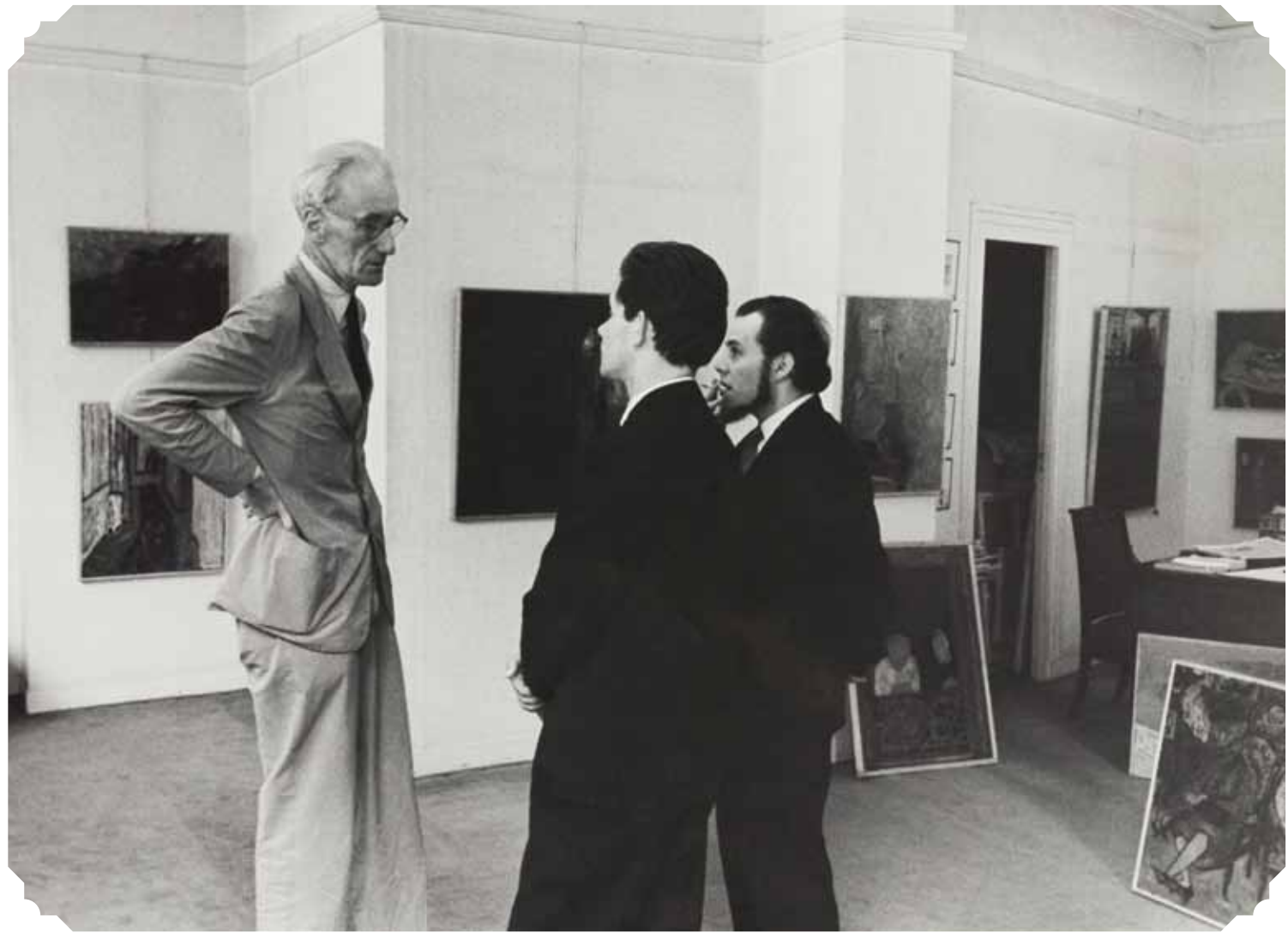
◀ Józef Czapski and General Władysław Anders at a preview in the Grabowski Gallery in London, October 1964.

◀ Józef Czapski et le général Władysław Anders lors du vernissage d'une exposition dans la galerie Grabowski à Londres, octobre 1964.

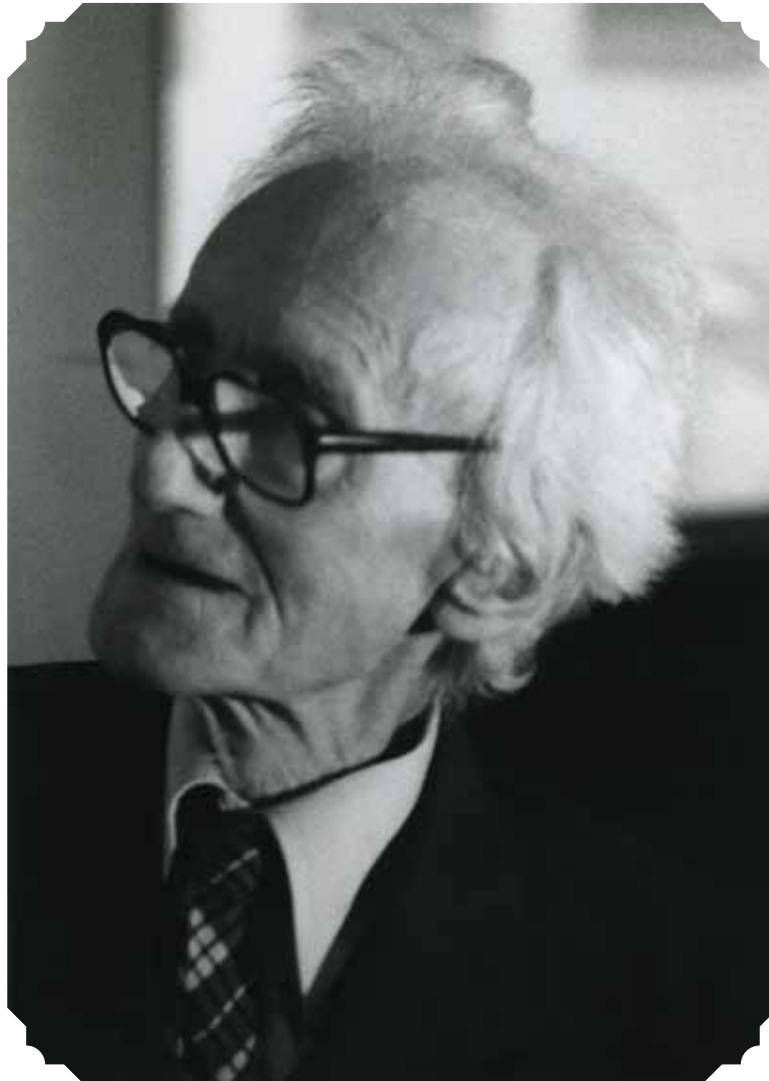
▶ Józef Czapski w czasie przygotowywania wystawy w Galerie Lambert w Paryżu, kwiecień 1974 r.

▶ Józef Czapski preparing an exhibition in the Lambert Gallery in Paris, April 1974.

▶ Józef Czapski lors de préparatifs d'une exposition à la galerie Lambert à Paris, avril 1974.

- ▶ Józef Czapski u schyłku życia.
- ▶ Józef Czapski in the evening of his life.
- ▶ Józef Czapski au déclin de sa vie.

ZIEMIAŃSKI STYL ŻYCIA I WARTOŚCI

LIFESTYLE AND VALUE SYSTEM
STYLE DE VIE ET SYSTÈME DE VALEURS

- ▶ Salon w Przyłukach. [Z archiwum Janusza Przewłockiego]
- ▶ A drawing room in Przyłuki property.
- ▶ Salon à Przyłuki.

Po ustąpieniu z carskiego stanowiska Emeryk Hutten-Czapski przeniósł się z Petersburga do Stańkowa i nabył majątek Przyłuki, który ostatecznie przypadł w udziale jego młodszemu synowi Jerzemu Czapskiemu ożenionemu z Józefą von Thun und Hohenstein.

„Dziadek nasz skupywał, co mógł. Czy inwestował w ziemi swoje oszczędności, czy była to zachłanność na »substancję«, czy może względy narodowe grały tu rolę? Gdyby nie on, te ziemie przeszłyby w ręce rosyjskie. »Szlachcic bez ziemi, to jak chart bez ogona« — mówi przysłowie, a po rozbiorach, rozległych, popowstaniowych wywłaszczeniach, utrzymanie ziemi w rękach polskich było moralnym nakazem każdego ziemianina”. [M. Czapska, Europa w rodzinie, 1970]

Having resigned from the post, Emeryk Hutten-Czapski moved from St. Petersburg to Stańków and bought Przyłuki property which inherited his younger son, Jerzy Czapski, who married Józefa von Thun und Hohenstein.

“Our grandfather used to buy everything he could. Did he invest in land his savings? Was he motivated by a greed for ‘substance’ or maybe national reasons? If it had not been for him, our lands would have been in Russian hands. As the proverb had it: ‘A nobleman without land is like a greyhound without a tail’. After partitions and extensive post-uprising dispossessions, it was a moral dictate of every landowner to keep the land in Polish hands.” [M. Czapska, Europe in the family, 1970]

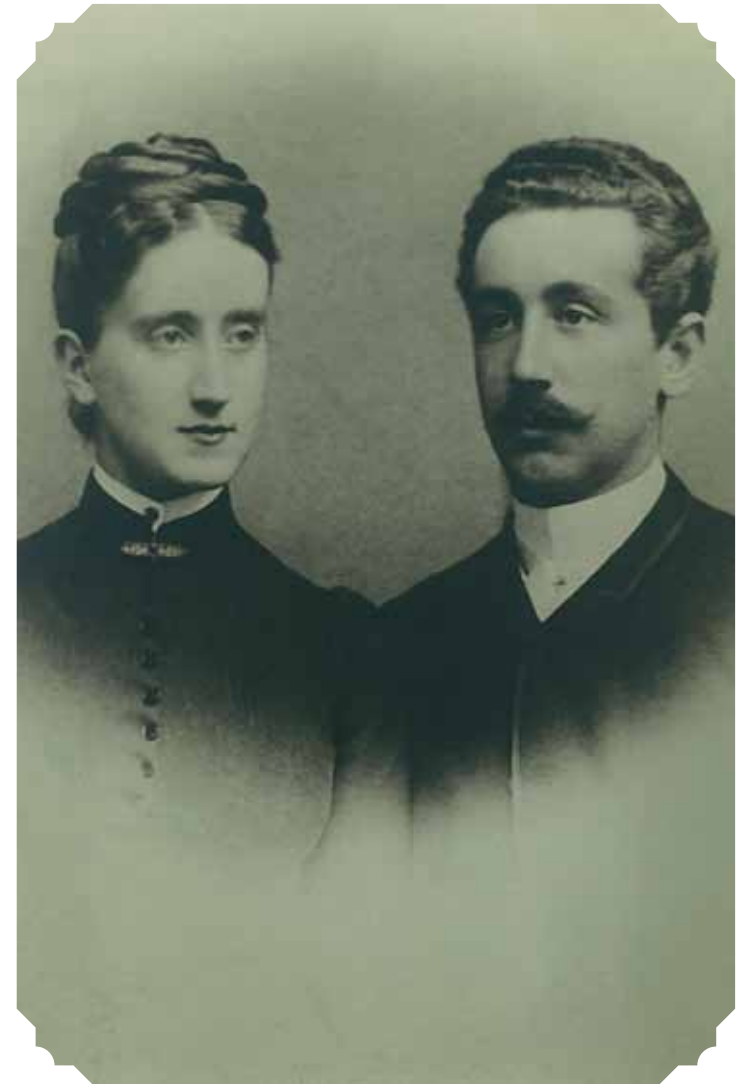
► Fotografia upamiętniająca zaręczyny Józefy Thun i Jerzego Czapskiego — rodziców m.in. Marii i Józefa. [Z archiwum Janusza Przewłockiego]

► Józefa Thun and Jerzy Czapski, the parents of Maria and Józef (an engagement photo).

► Józefa Thun et Jerzy Czapski — parents de Maria et Józef (photographie des fiançailles).

Après avoir renoncé à sa fonction chez le tsar, Emeryk Hutten-Czapski déménagea de Saint-Pétersbourg à Stańków et acquit le domaine de Przyłuki, qui revint finalement à son plus jeune fils Jerzy Czapski, marié à Józefa von Thun und Hohenstein.

« Notre grand-père achetait tout ce qu'il pouvait. Est-ce qu'il investissait ses économies dans les terres, était-ce dû à sa voracité naturelle, ou est-ce que le sentiment patriotique jouait un rôle ici ? S'il ne l'avait pas fait, ces terres auraient atterri dans les mains des russes. 'Un noble sans terre est comme un lévrier sans queue' dit le proverbe. Et après les partages de la Pologne et l'amplitude des expropriations qui avaient suivi les soulèvements successifs, conserver la terre aux mains des Polonais était une obligation morale qui reposait sur chaque propriétaire terrien. » [Maria Czapska, « Une famille d'Europe centrale », 1970]

„Rodzice objęli Przyłuki w sierpniu 1886. Jedno tylko piętro domu było umeblowane i mieszkalne, prawdopodobnie parter, słoneczny salonik mamy, późniejszy gabinet ojca (być może początkowo ich pokój sypialny) i duży salon od północy, na razie może jadalnia? Część zachodnia, późniejsze pokoje gościnne, były dopiero zaplanowane. Znacznie później, z pomnożeniem rodziny, dom nasz zyskał przybudówkę parterową”. [M. Czapska, Europa w rodzinie, 1970]

„Rośliśmy jak rośliny w inspektach za szybą, bez żadnego kontaktu z ludem. Nie wolno nam było chodzić na folwark, ani do stajni, nawet braciom nie było wolno i dopiero znacznie później przełamaliśmy te zakazy. Trochę głosów ze świata wносиły do naszego domu polskie nauczycielki, ich lektury i rozmowy o książkach”. [M. Czapska, Europa w rodzinie, 1970]

“My parents took Przyłuki in August 1886. Only one floor of the house was furnished and habitable, probably the ground floor, mom’s sunny drawing room, later my father’s office (perhaps initially their bedroom), and a large living room from the north, perhaps the dining-room for the time being? The western part, later the guest rooms, was only planned. Much later, as the family grew, a one-story annex was added to our house”. [M. Czapska, Europe in the Family, 1970]

“We grew like plants in hotbeds behind a glass, without any contact with the people. We were not allowed to go to the farm, nor to the stables, even the brothers were not allowed, and only much later did we break those prohibitions. Some news from world came to our house through our Polish teachers, their reading, and talking about books.” [M. Czapska, Europe in the Family, 1970]

- ▶ Józefa Jerzowa Czapska i jej dzieci; od lewej: Maria, Karolina, Józef, Stanisław; Mińsk 1903 r. [Z archiwum Janusza Przewłockiego]
- ▶ Józefa Jerzowa Czapska and her children (from the left): Maria, Karolina, Józef, and Stanisław, Minsk, 1903.
- ▶ Józefa, épouse de Jerzy Czapski et ses enfants (en partant de la gauche): Maria, Karolina, Józef, Stanisław, Minsk, 1903.

« Mes parents reçurent Przyłuki en août 1886. Un étage seulement était meublé, probablement le rez-de-chaussée, avec le petit salon ensoleillé de maman, qui devint plus tard le cabinet de mon père (peut-être à l'origine leur chambre à coucher) et un grand salon plein nord, qui servait peut-être de salle-à-manger? La partie ouest où furent ensuite aménagées les chambres d'invités n'existaient qu'à l'état de projet. Plus tard, avec l'augmentation du nombre de membres de la famille, on construisit une annexe au rez-de-chaussée. » [M. Czapska, Une famille d'Europe centrale, 1970]

« Nous vivions comme des plantes dans des serres, derrière des vitres, sans aucun contact avec la population. Nous n'avions le droit d'aller ni à la ferme, ni à l'écurie, même nos frères ne le pouvaient et seulement beaucoup plus tard, nous avons rompu ces interdictions. Seules nos institutrices et leurs lectures, les discussions sur les livres apportaient dans notre maison quelques échos du monde. » [M. Czapska, Une famille d'Europe centrale, 1970]

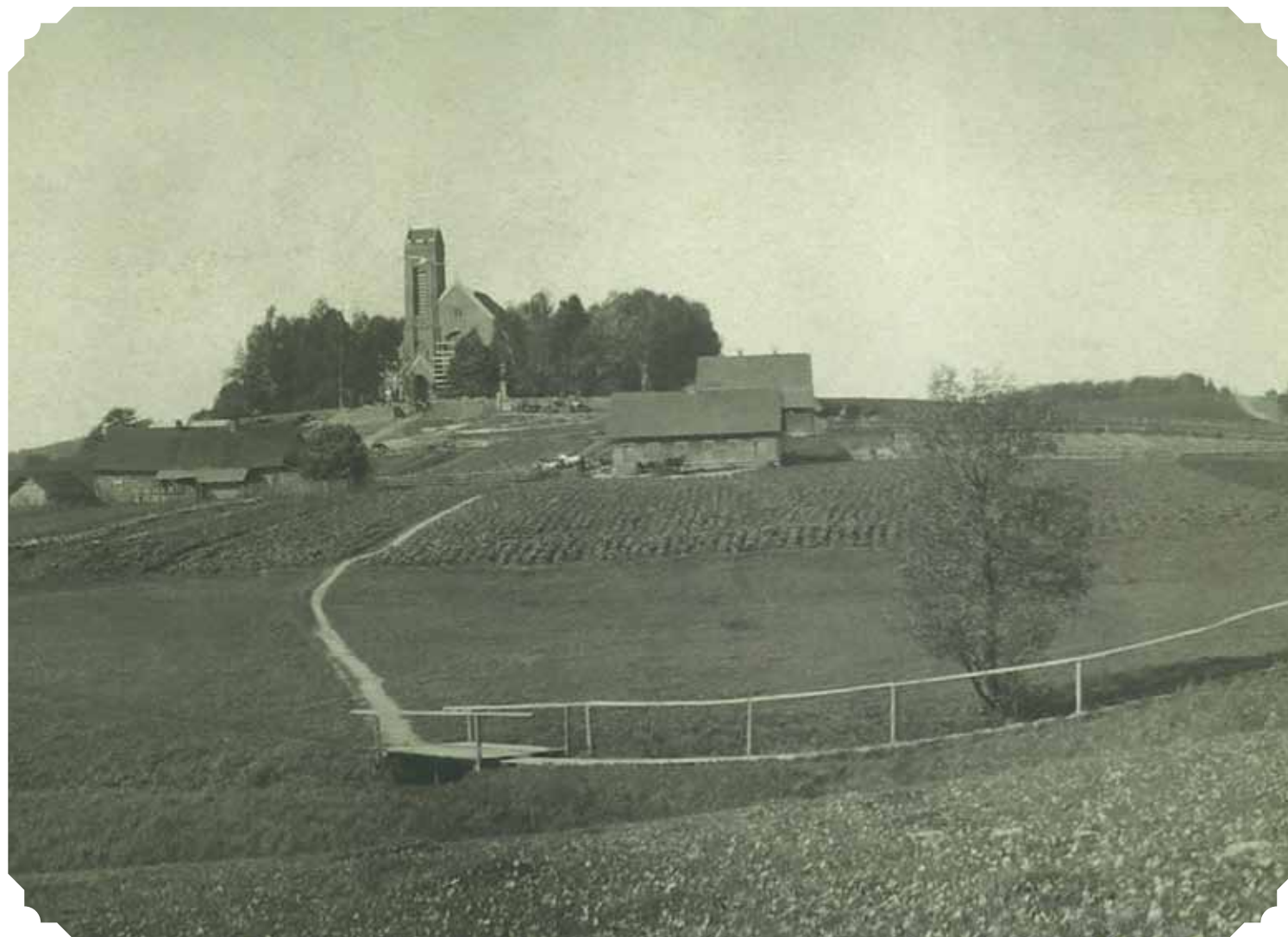
„U nas oficjaliści i cała służba, też folwarczna, byli katolicy, a sądząc z nazwisk, pochodzili, prawdopodobnie, z tej szlachty pozbawionej carskimi dekrety swoich przywilejów i zepchniętej w stan chłopski, albo mieszczański. Pamiętali jednak, że są szlachtą, żeniąc się jedynie między sobą. [...] Dzieciom ich dawaliśmy następnie lekcje polskiego, religii i rachunków, stąd zapamiętałam ich nazwiska”. [M. Czapska, Europa w rodzinie, 1970]

“In our home, all officials and servants, also on the farm, were Catholics, and judging from their names they came probably from the nobility deprived by tsarist decrees of their privileges and status, thrown to the peasant or bourgeois class. They remembered, however, that they were nobles, marrying only

among themselves. [...] We taught their children Polish, religion, and mathematics, this is how I remembered their names.” [M. Czapska, Europe in the Family, 1970]

« Chez nous, ‘la domesticité titrée’ et l’ensemble des domestiques, ainsi que les employés de la ferme étaient catholiques, et, à en croire par leur noms, descendaient de cette noblesse privée de ses privilèges par décrets impériaux, et refoulée dans la paysannerie ou la bourgeoisie. Ils se souvenaient malgré tout de leurs nobles origines et se mariaient seulement entre eux. [...] Nous donnions à leurs enfants des leçons de polonais, de religion et de comptabilité, c’est la raison pour laquelle j’ai gardé en mémoire leurs noms. » [M. Czapska, Une famille d’Europe centrale, 1970]

- ▶ Kościół w Wołczkiewiczach ufundowany przez Jerzego i Józefę Czapskich. [Z archiwum Janusza Przewłockiego]
- ▶ A church in Wołczkiewicze founded by Jerzy Czapski and Józefa Czapska.
- ▶ Église à Wołczkiewicze financée par Jerzy et Józefa Czapski.

„Po wieczornej lekturze, zabawach lub chóralnym śpiewie, odmawialiśmy pacierze, klęcząc przy jej [mamy] fotelu, oparci o jej kolana, na których leżał różaniec z dużym krzyżem. Mama lubiła paździenik z codziennym ze służbą odmawianym różańcem, uciążliwym dla dzieci, bardzo długim. Sobotnią modlitwę, podobnie, z całą służbą, zakończoną Litanią do Matki Boskiej i śpiewem Pod Twoją obronę, odprawiał ojciec, następnie wietrzono sypialnię rodziców, gdzie się odbywało nabożeństwo i przyległy korytarz z ciężkich zapachów machorki, potu i butów furmańskich”. [M. Czap-ska, Europa w rodzinie, 1970]

„Po długich staraniach, podaniach i zabiegach w Petersburgu i Mińsku, [...] uzyskano pozwolenie na budowę nowego kościoła w Wołczkiewiczach. Pragnienie naszej matki miało być urzeczywistnione. Zabrała się do rozpisywania listów, niekiedy po dwadzieścia dziennie, z prośbą o datki na budowę i skarżyła się na obojętność ludzi, w stosunku do tak ważnej sprawy”. [M. Czap-ska, Europa w rodzinie, 1970]

“After the evening reading, games, or choral singing, we said out prayers kneeling at her [mom’s] chair, leaning against her knees, on which lay a rosary with a cross. Mom liked October with the rosary said daily with the servants, tiresome for the children, very long. Saturday prayer, similarly, said with all servants, complete with the Litany to the Virgin Maria and singing Beneath Thy Protection, was led by father. Then followed the airing of the parents’ bedroom, where the service was held, along with the adjacent corridor heavy with the scents of makhorka, sweat, and carters’ boots.” [M. Czapska, *Europe in the Family*, 1970]

“After long efforts, applications, and submissions in St. Petersburg and Minsk, [...] permission was obtained to build a new church in Wołczkiewicze. The desire of our mother was to be fulfilled. She started writing letters, sometimes twenty a day, asking for donations for the construction, and she complained about the indifference of people in such an important matter.” [M. Czapska, *Europe in the Family*, 1970]

« Après la lecture du soir, les jeux et les chants, nous récitons la prière, agenouillés à côté du fauteuil [de maman], appuyés sur ses genoux, sur lesquels reposait un rosaire muni d’une grande croix. Maman aimait le mois d’octobre, la récitation quotidienne du rosaire avec nos domestiques, pénible et longue long pour les enfants. La prière du samedi, comme tout l’office divin, achevée par la litanie de la Sainte Vierge et le chant Sous ta protection, était célébrée par mon père. Ensuite, on aéra la chambre de mes parents, où avait eu lieu l’office, ainsi que le couloir adjacent pour éliminer la lourde odeur du tabac, de la sueur et des chaussures des cochers. » [M. Czapska, *Une famille d’Europe centrale*, 1970]

« Après de nombreuses démarches, requêtes et interventions à Saint Pétersbourg et à Minsk, [...] on obtint l’autorisation de construire une nouvelle église à Wołczkiewicze. Le désir de notre mère allait se réaliser. Elle commença à écrire de nombreuses lettres, parfois vingt par jour, demandant des dons pour sa construction et se plaignait de l’indifférence des gens concernant une affaire si importante. » [M. Czapska, *Une famille d’Europe centrale*, 1970]

„Ucieczką naszego dzieciństwa i wielką miłością była nasza niania, Babuśka. Nie mogliśmy nigdy do syta nacałować się jej, napięścić. A kiedy się broniła przed naszą obcesową czułością: »to z miłości« — mówiliśmy, a ona — »z miłości, połamali kości«”. [M. Czapska, Europa w rodzinie, 1970]

„Dziś nam się zdaje, że tamto pokolenie miało czas na wszystko, że żyli bez pośpiechu i rozproszenia, bez zalewu prasy, bez zgiełku radia, w ramach swojej sfery, rodziny, obyczaju i materialnych zasobów”. [M. Czapska, Europa w rodzinie, 1970]

“The refuge of our childhood and our great love was our nanny, Babuśka. We could never tire of her kisses and caresses. And when she was trying to evade our blunt affections, ‘It is out of love’, we would say, and she replied ‘out of love, they broke my bones’.” [M. Czapska, Europe in the Family, 1970]

“Today, we think that that generation had time for everything, that they lived without haste and distraction, without the deluge of the press, without the noise of the radio, as part of their sphere, family, customs, and material resources.” [M. Czapska, Europe in the Family, 1970]

► Konstancja Jakubowska („Babuśka”), piastunka rodzeństwa Czapskich, i jej mąż Adam („Dziaduś”), kucharz; Przyłuki 1905 r.
[Z archiwum Janusza Przewłockiego]

► Konstancja Jakubowska (“Granny”), a nanny of the Czapski siblings, with her husband Adam (“Grandpa”), a cook, Przyłuki, 1905.

► Konstancja Jakubowska (“Babuśka”), nourrice des frères et soeurs Czapski, et son Mari Adam (“Dziaduś”), le cuisinier, Przyłuki, 1905.

« Babuška, notre nourrice était la grande distraction de notre enfance, et aussi notre grand amour. On n'avait de cesse de l'embrasser et de lui faire des calins. Et lorsqu'elle se défendait de notre affection obsessionnelle, nous répliquions 'c'est par amour', et elle de nous répondre : 'par amour, ils se cassèrent les os'. » [M. Czapska, Une famille d'Europe centrale, 1970]

« Aujourd'hui, il nous semble que cette génération avait du temps pour tout, qu'elle vivait sans se presser et sans se disperser, sans être submergée par la presse ou le tumulte de la radio, mais dans son propre cocon, la famille, les traditions et les biens matériels. » [M. Czapska, Une famille d'Europe centrale, 1970]

- ▶ Rodzeństwo Czapskich: Maria, Józef i Róża, przed 1981 r.
- ▶ The Czapski siblings: Maria, Józef, and Róża, before 1981.
- ▶ Frères et sœurs de la famille Czapski: Maria, Józef et Róża, avant 1981.

Rodzina Czapskich ostatecznie utraciła swoje majątki na Białorusi, m.in. Swojatycze, Stańków i Przyłuki, na mocy traktatu ryskiego z 1921 r. po wojnie polsko-bolszewickiej. Odtąd życie części najznamienitszych przedstawicieli rodu toczyło się w granicach II RP, a po II wojnie światowej — na emigracji.

The Czapski family eventually lost their estates in Belarus, including Swojatycze, Stańków, and Przyłuki, under the Treaty of Riga (1921), following the Polish–Bolshevik war. Since then, the most eminent representatives of the family lived within the borders of the Second Republic of Poland, and after World War Two — in exile.

Après la guerre polono-bolchévique, conformément au traité de Riga (1921), la famille Czapski perdit définitivement ses biens en Biélorussie, entre autres ceux de Swojatycze, Stanków et Przyłuki. Dès lors, la vie des représentants les plus éminents de la famille se déroula au sein de la IIe République de Pologne, puis après la Seconde Guerre mondiale, en exil.

- ▶ Swojatycze. Pałac Hutten-Czapskich — widok od strony wody, 29 sierpnia 1876. Akwarela Napoleona Ordy z 1876 r.
- ▶ Swojatycze. The Hutten-Czapski family's palace, a view from water side, 29 August, 1876, a watercolour by Napoleon Orda.
- ▶ Swojatycze. Palais Hutten-Czapski — vue du côté de l'étang, 29.08.1876, aquarelle de Napoleon Orda datant de 1876.

W. J. C. 29 Sept 1876

